

Laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma vuosille 2025–2028

Kuntaympäristölautakunta 28.1.2025 §
Hyvinvointilautakunta 29.1.2025 §
Kunnanhallitus 10.2.2025 §
Kunnanvaltuusto 24.2.2025 §

Sisällysluettelo

Johdanto	2
Tiivistelmä.....	4
Ilomantsilaisen hyvinvoinnin tilannekuva.....	5
Yleistä.....	5
Hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat.....	6
Lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointi	7
Aikuisväestön hyvinvointi	9
Osallisuus ja yhteisöllisyys	11
Lasten, nuorten ja lapsiperheiden osallisuus ja yhteisöllisyys.....	12
Aikuisväestön osallisuus ja yhteisöllisyys.....	12
Turvallinen arki- ja ympäristö	13
Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Ilomantsissa	15
Hyvinvoinnin painopisteet, tavoitteet ja mittarit	16
Toimeenpano	17
Taulukko painopisteistä, tavoitteista sekä toimenpiteistä toimialoittain	18
Arviointi	25
Indikaattoritiedon tulkinta.....	26
Lähteet:.....	26

Kunnan hyvinvoinnin ja terveydenedistäminen on lakisääteinen tehtävä (kuntalaki 410/2015). Väestön hyvinvoinnin edistämisestä ja sen vastuista säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaissa (612/2021, 6 §), tupakka- (549/2016), ehkäisevän päihdetyön järjestämisen- (523/2015), alkoholi- (1102/2017), sosiaalihuolto- (1301/2014), työturvallisuus- (738/2002) sekä terveydenhuoltolaeissa (1326/2010).

Ilomantsin kunnan laajan hyvinvointikertomuksen tavoitteena on tukea eri toimijoiden työtä ilomantsilaisten hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, turvallisuuden sekä työ- ja toimintakyvyn edistämiseksi. Tavoitteena on myös ennaltaehkäistä ja vähentää raskaiden sosiaali- ja terveystalveluiden tarvetta ennaltaehkäisevällä työllä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kunnissa perustuu laissa määrättyyn toimintaan. Hyvinvoinnin edistämistä tehdään maakunnallisesti kuntarajat ylittäen niin muiden maakuntien kuin myös hyvinvointialueen kanssa yhteistyössä. Hyvinvointikertomuksen painopisteet nousevat kaikille samasta ”Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Pohjois-Karjalassa – Strategiset painopisteet vuosille 2025–2028” maakunnallisesta hyvinvointisuunnitelmasta. Ilomantsin hyvinvointikertomusta ohjaavien lakien lisäksi kuntastrategia sekä Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Pohjois-Karjalassa, Strategiset painopisteet vuosille 2025–2028 -asiakirja tukevat hyvinvointikertomusta. Hyvinvointikertomus toimii järjestöasiakirjan, turvallisuusasiakirjan, osallisuussuunnitelman, tasa-arvo- sekä yhdenvertaisuussuunnitelman yhdistävänä ohjeena sekä asiakirjana. Turvallisuussuunnitelmassa pyrimme yhteistyöhön viranomaisverkoston kanssa moniammatillisesti.

Hyvinvointikertomus sisältää hyvinvointikertomuksen sekä -suunnitelman, ja nämä toimivat ohjaavana asiakirjana kunnassa tehtävälle hyvinvointityölle. Hyvinvointikertomus kuvaa kuntalaisten hyvinvoinnin nykytilaa ja hyvinvointisuunnitelma kuvaa tavoitteita sekä toimenpiteitä. Hyvinvointikertomus peilautuu nykytilan sekä kehityssuuntien mukaisesti käytännön läheisestä näkökulmasta nouseisiin havaintoihin sekä tilastotietoon. Tilastotietoja kerätään kyselytutkimuksilla ja tutkitun seurantatiedon sisältävillä indikaattoreilla, jotka on valittu kuntien vähimmäistietosisällön mukaan. Lisäksi tarvittaessa valitaan kiinnostavia ilmiöitä kuvaavia indikaattoreita, kuten ehkäisevän päihdetyön osalta nousevat ilmiöt sekä väestöryhmittäisten erojen tarkastelua varten tietoa. Kaikkien kyselyiden tuloksia ei pienen vastaajamäärän takia saada kuntakohtaisina. Esimerkiksi lukiolaisten kouluterveyskyselyn tuloksia sekä joitain aikuisväestön tuloksia joudumme tarkastelemaan alueellisella tasolla. Vertailutietoa nykytilanteeseen saadaan Ilomantsin aiempien vuosien tilanteeseen verraten. Vertailemalla saadaan muodostettua tulkintoja eri ilmiöiden kehityssuunnista. Lisäksi vertailla tehdään verrokkikuntiin, Pohjois-Karjalan maakuntaan sekä koko maan lukuihin havainnollistamaan kokonaiskuvaa paremmin oman kunnan tilanteesta.

Ilomantsin laajaan hyvinvointikertomukseen verrokkikunniksi valikoitui maakunnan sekä asukasrakenteen pohjalta Tohmajärven kunta sekä Juuan kunta. Joensuuta tarkastellaan osassa kohtaa kaupungin asukasluvun vuoksi, kun muista lähikunnista tuloksia ei ole lähiajalta tarkasteltavana. Hyvinvointityön edistämisessä merkittävässä roolissa on kunnan perustalveluiden lisäksi kolmannen sektorin toiminnot, jotka edistävät osallisuuden lisäksi toiminnallaan monipuolisesti hyvinvointia ja terveyttä. Kuntalaisella on viimekädessä vastuu henkilökohtaisilla päätöksillään osallistumisesta sekä tarjotuista tietojen, tukimuotojen sekä palveluiden käytöstä.

Vuosien 2021–2025 hyvinvointikertomuksessa kiinnitettiin erityisesti huomiota hyvinvoivaan ja osallistuvaan ikäihmiseen, matalan kynnyksen lapsiperhepalveluihin sekä liikkuvaan ja harrastavaan kuntalaiseen. Asetettujen arviointimittareiden osalta vanhus- ja vammaisneuvosto kokoontui säännönmukaisesti, kotona asuvien yli 75-vuotiaiden määrä on liki tavoitteessaan, ja siihen on tavoitteellisesti muutosta tapahtunut. Asioimisiikenne on toteutunut suunnitellusti. Perhekeskustoiminta on säännönmukaista ja sen toiminta on suunnitelmallista sekä matalan kynnyksen kohtaamisen mahdollistavaa. Asiakastytyväisyyskyselyissä vuosittain päästään tavoitteeseen. Mantsin Nuorten (MaNu) toiminta on suunnitelmien mukaista ja MaNusta on nimettyä myös maakunnallisen nuorisovaltuuston jäsen. Järjestöavustukset ovat vuosittain haettavissa.

Tiivistelmä

Ilomantsin sairastavuusluvut ovat huolestuttavaa luettavaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen antaman kansallisen terveysindeksi 2020–2022 raportin mukaan Suomessa sairaimmat ihmiset asuvat Pohjois-Savossa sekä Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjalan kuntien välillä on suuret erot ihmisten sairastavuudessa, ja vaikein tilanne on Ilomantsissa. Pohjois-Karjalan tasolla tarkasteltaessa Ilomantsin sairastavuusindeksin luku on suurin koko Pohjois-Karjalan alueella (132). Seuraintindikaattori kuvaa kunnan väestön sairastavuutta suhteessa koko maan tasoon. Tulokinnassa koko maa on 100, ja mitä suuremman luvun kunta saa, sitä suurempi sairastavuus on kunnassa koko maahan nähden. Indikaattori kuvaa kymmenen erillisen sairausryhmittäisen osan yleisyyttä väestössä, kuten syövät, sepelvaltimotauti, tapaturmat, aivoverisuonitaudit, tuki- ja liikuntaelinsairaudet, vakavat mielenterveyden häiriöt, muistisairaudet, diabetes, keuhkosairaudet sekä alkoholisairaudet.

Ilomantsissa on koko Manner-Suomen suurin indeksiluku alkoholisairauksissa kuntia vertailtaessa. Hyvinvointialueita verratessa Etelä-Karjalassa on suurin alkoholisairastavuusindeksi. Samoin yllä mainitun alkoholisairastavuusindeksin lisäksi Ilomantsissa on pohjoiskarjalaisista kunnista eniten sepelvaltiotautia, syöpää sekä mielenterveyteen liittyviä sairauksia tai tilojen yleisyyttä. Myös useat muut seurattavat sairausindikaattorit ovat Ilomantsissa merkittävästi koholla, mutta aivoverisuonitauksissa indeksissä Ilomantsilla on ikävakioidussa indikaattorissa alhaisimmat tulokset, jolloin Ilomantsissa on Pohjois-Karjalan tasolla vähiten aivohalvaustapahtumia alueen 35–79-vuotiaassa väestössä laskettuna suhteutettuna koko maan tasoon ja huomioituna ikäryhmittäinen luokittelu aineistossa.

Väestön määrä, syntyvyys sekä sen myötä myös lapsiperheiden määrä Ilomantsissa on tasaisessa laskussa. Maahanmuutto on taas niin Ilomantsissa kuin maakunnallisestikin tasaisesti nousussa. Ahtaasti asuvien lapsiasuntokuntien määrä, syrjäytymisriskissä olevien 18–24-vuotiaiden määrä sekä yläkouluikäisten ahdistuneisuus ovat pitkäjänteisesti olleet vähenemään päin.

Ilomantsilaisista kouluterveyskyselyyn vastanneista peruskouluikäisistä suurin osa kokee olevansa tyytyväisiä elämäänsä, ja ilomantsilaiset ovat koko maan, verrokkikuntien sekä Pohjois-Karjalan vastaajia tyytyväisempiä elämäänsä. Lasten ja nuorten fyysinen kunto sekä ylipaino on pitkäaikainen haasteemme. Koulussa tehtävät fyysisen toimintakyvyn MOVE-testien tulokset ovat huolestuttavia. Fyysinen toimintakyky on heikko yli puolella viidennen sekä kahdeksannen luokan oppilaista. Koulukiusaaminen on viime vuosina lisääntynyt yläkouluiluokilla, alakouluiluokilla taasen vähentynyt. Alakouluikäisten tuloksissa on lisääntynyt kokemus vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten fyysisestä väkivallasta, yläkouluikäisillä tulos on laskussa. Fyysisen väkivallan lisääntyminen kertoo perheissä pahasta olost. Tämä voi olla monen asian summa, johon lapsiperheiden palvelut ennaltaehkäisevästi pyrkivät puuttumaan. Jo ajoissa huomattut merkit lapsesta heräävästä huolesta tai lapsen kertomista asioista tulee viedä viranomaisen tietoon, jotta asiaan voi puuttua ennaltaehkäisevästi sekä ajoissa.

Koulutuksen ulkopuolelle jääneitä 17–24-vuotiaita on Ilomantsissa enemmän kuin aiempina vuosina, mutta tilanne on toistaiseksi parempi kuin koko maassa tai verrokkikunnissa. Työkyvyttömyyseläkettä saa yhä useampi 25–64-vuotias. Ilomantsissa on Pohjois-Karjalan kuntia verratessa työikäisessä väestössä eniten työkyvyttömyyttä, kun tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeen saajia, vähintään kolmen kuukauden pituisella sairaspäivärahaajaksolla olleiden määrää vuoden aikana sekä ammatillisen kuntoutuspäätöksen saaneiden määrää vuoden aikana. Tämä kuvaa työkyvyttömyyden yleisyyttä sekä palvelun tarvetta verrattuna koko maan tasoon.

Ilomantsissa on vähiten kaatumisiin tai putoamisiin aiheutuneita sairaalahoitajaksoja vertailtaessa koko maata, verrokkikuntia sekä Pohjois-Karjalaa. Kaatumisen ehkäisemiseksi niin Pohjois-Karjalassa kuin Ilomantsissakin on tehty pitkäjänteistä työtä, jolla voi olla positiivista seurausta moneen asiaan, kuten kotona pärjäämiseen tai liikuntakykyyn.

Ilomantsilaisen hyvinvoinnin tilannekuva

Yleistä

Ilomantsi on Suomen ja EU:n itäisin manneralueen kunta, Suomen vanhinta ortodoksisuutta ja perustettu vuonna 1875. Ilomantsi on pinta-alaltaan 3172 km², josta vesistöä on 402 km². Naapurikuntia ovat Lieksa sekä Joensuu ja valtion rajaa on noin sata kilometriä. Vapaa-ajan asumuksia vuonna 2020 on Ilomantsissa ollut 1805.

Ilomantsi on 4 372 asukkaan kunta, jossa hyvinvoinnin ja terveyden perusrakenne koostuu varhaiskasvatus-, koulutus-, vapaa-aika-, kulttuuri-, hallinnollisista ja teknisistä palveluista. Perusrakenne on kattava ja kehittyvä verkosto, joka edesauttaa päivittäisillä toimillaan terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Ilomantsin kunnan strategiassa hyvinvointi on yksi painopisteistä. Kunnan tavoitteena on kuntalaisten hyvän elämän kokeminen, kuntapalveluiden saatavuus lähi- ja sähköisinä palveluina, ympäristön viihtyvyys, turvallisuus sekä varautumisen ja valmiuden ajantasaisuus. Kuntastrategiassa otetaan huomioon kestävä kehitys.

Ilomantsissa väestörakenne on ikääntyvää. Vuonna 2024 lasketun väestöennusteen mukaan vuonna 2030 Ilomantsin väestöennuste on 3 815. Yli 65-vuotiaita on vuonna 2030 50,3 % väestöstä, 75 vuotta täyttäneitä 26,8 % ja 85 vuotta täyttäneitä 6,7 %. Syntyvyys on laskeva: vuonna 2024 lasketun väestöennusteen mukaan vuonna 2030 0–6-vuotiaita on 2,5 %. Koko Ilomantsin väestöstä vuonna 2030 7–15-vuotiaita on 5,3 %, 16–24-vuotiaita 3,7 %, ja 25–64-vuotiaita 38,1 %. Varhaiskasvatukseen osallistui 93 % alle seitsemänvuotiaista ilomantsilaisista lapsista vuonna 2023.

Pohjois-Karjalassa vuosikymmenen kestänyt väkiluvun väheneminen on kääntynyt vuonna 2023 muuttovoitoksi ja sitä on parantanut erityisesti maahanmuutto. Ilomantsissa väestön vähenemistä on edelleen, viidessä vuodessa muutos on -11,40 %. Vuonna 2023 Ilomantsissa on ulkomaisten kansalaisten 2,6 % väestöstä. Väestöeroja tarkasteltaessa Pohjois-Karjalassa ulkomaista syntyperää olevia lapsia ja nuoria on 2 775 henkilöä väestöstä, joista 1 761 asuu Joensuun alueella. Eri ikäryhmiä tarkasteltaessa Pohjois-Karjalassa vuonna 2023 0–4-vuotiaita ulkomaalaistaustaisia on ollut yhteensä 372, 5–9-vuotiaita 568, 10–14-vuotiaita 555, 15–19-vuotiaita 619 ja 20–24-vuotiaita 661. Pohjois-Karjalan alueella Suomen kansalaisuuden saaneita on vuonna 2021 1,9 %, vuonna 2022 3,8 % ja vuonna 2023 2,4 % ulkomaan kansalaisista.

Kunnan peruspalvelut ovat kaikille kuntalaisille kansalaisuudesta riippumatta avoimia ja tilaisuudet ovat matalan kynnyksen tapahtumia. Kotoutumista tukemaan järjestetään tarpeen mukaan suomen kielen alkeiden opetusta. Kotoutumistyö perustuu maahanmuuttajien kotouttamisohjelmaan. Ilomantsissa on perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma. Maahanmuuttajille järjestettävän perusopetukseen valmistavan opetuksen tavoitteena on antaa oppilaalle tarvittavat valmiudet suomen tai ruotsin kielessä ja tarpeelliset muut valmiudet esiopetukseen tai perusopetukseen siirtymistä varten sekä edistää oppilaiden tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Opetuksen tavoitteena on lisäksi tukea ja edistää oppilaiden oman äidinkielen hallintaa ja oman kulttuurin tuntemusta.

Huoltosuhde eli yli 65-vuotiaiden sekä alle 15-vuotiaiden suhde työkäisiin on Ilomantsissa vuonna 2023 118 asukasta 100 asukasta kohden. Suhteessa koko maahan (61,9) sekä Pohjois-Karjalaan (71,9) tulos on korkea. Ahtaasti asuvia asuntokuntia Ilomantsissa vuonna 2023 on 5,5 % kaikista asuntokunnista. Yleistä asumistukea saa 5,3 % asuntokunnista ja eläkkeensaajien asumistukea 12,7 % asuntokunnista. Asuntokuntia Ilomantsissa vuonna 2023 on ollut 2 483 kpl.

Vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalahoitossa olleiden määrä on Ilomantsissa vähentynyt. 128,1/10 000 asukkaasta on vuonna 2023 joutunut sairaalaan vamman tai myrkytyksen takia. Tulos on Tohmajärven

kunnan kanssa samaa luokkaa (128,8) ja Juuassa hieman alhaisempi (116,1). Ilomantsin vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalahoidossa olleiden määrä on kuitenkin korkeampi Pohjois-Karjalan (110,1) tai koko maan (91,8) luvut.

Ilomantsin kunnan elinvoima on Kuntaliiton arvion mukaan kehittynyt huonompaan suuntaan. Tämä elinvoiman arvio koostuu väestön-, työpaikka-, verotulojen, taloudellisen huoltosuhteen sekä koulutustason muutoksesta. Pohjois-Karjalan alueella ainoastaan Joensuu, Liperi ja Kontiolahti ovat elinvoimaindikaattorissa parantaneet tulostaan. Ilomantsin elinvoimaohjelman mukaan Ilomantsissa on yhdistelmä kekseliästä yrittäjyyttä, uutteria työntekijöitä, yhteiselo ympäristön kanssa sekä digitalisaatiota osana arkea. Ilomantsilainen yrittäjyys perustuu alueen luontaisille vahvuuksille. Elinvoimaa tukee myös digitalisaatio, joka mahdollistaa usein myös paikasta riippumatonta etätyöskentelyä. Kunnan elinvoimaohjelmassa on otettu huomioon niin kuntamme haasteet - asukkaiden väheneminen ja ikääntyminen - mikä muuttaa palveluiden tarvetta sekä palvelurakenteita kuin myös mahdollisuudet monipaikkaisen asumisen lisääntymisessä. Luonto- ja kulttuuri- matkailun kasvava arvostus sekä uusien materiaalien ja teknologioiden kehitys on elinvoimaohjelmassa huomioitu mahdollisuuksina. Elinvoimaa parantavina vahvuuksina on mainittu nopea valokuituverkko koko kunnan alueella, kunnan palvelut sekä luonnon tasapainoinen hyödyntäminen ja suojelu.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen antaman kansallisen terveysindeksi 2020–2022 -raportin mukaan Pohjois-Karjalan kuntien välillä on suuret erot ihmisten sairastavuudessa, ja vaikein tilanne on Ilomantsissa. Ilomantsin sairastavuusluvut ovat Juukaa ja Tohmajärveä suuremmat kaikissa tarkasteltavissa kohdissa lukuun ottamatta aivoverisuonitauteja sekä tuki- ja liikuntaelinsairauksia.

Ilomantsissa on koko Manner-Suomen kuntien suurin indeksiluku. Alkoholisairauksissa tarkasteltava indikaattori kuvaa alkoholin liikakäyttöön liittyvien sairauksien ja tilojen yleisyyttä alueen väestössä suhteessa koko maan tasoon. Ilomantsin tulos 218,7 on suhteutettuna keskipäivälukuun, ja koko maan tulos on 100, Tohmajärven 151,2 sekä Juuan 176,9. Tulosta tulkitaan suhteessa koko maan lukuun, joka saa arvon 100 tietokannassa saatavilla olevan aikasarjan viimeisimpänä vuonna. Mitä suuremman arvon alue saa, sitä yleisempää on sairastavuus tällä alueella. Korkea indeksilukema voi kertoa suuresta sairastavuudesta ja/tai siitä, että alueella tunnistetaan ja hoidetaan alkoholisairauksia erityisen aktiivisesti. Samoin yllä mainitun alkoholisairastavuusindeksin lisäksi Ilomantsissa on Pohjois-Karjalan tasolla verraten eniten sepelvaltimotautia, syöpää sekä mielenterveyteen liittyviä sairauksia tai tilojen yleisyyttä.

Mielenterveysairauksista seurattava indikaattori kuvaa itsemurhan, sairaalahoitoon johtaneiden itsemurhayritysten tai itsensä vahingoittamisen vuoksi sairaalahoitoa saaneiden määrää 13 vuotta täyttäneessä väestössä sekä psykoosiin liittyvien lääkkeiden erityiskorvausoikeudellisten sekä muiden vaikeiden mielenterveyshäiriöiden lääkekorvausoikeuden saaneita suhteessa väkilukuun ja mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkettä 16–64-vuotiaiden määrää suhteutettuna samanikäiseen väestöön. Sepelvaltimotauti-indikaattori ilmaisee akuuttien sepelvaltimotautitapahtumien määrää alueen 35–79-vuotiaassa väestössä suhteessa koko maan tasoon. Ikävakiomaton syöpäindeksi on Ilomantsissa Pohjois-Karjalan suurin. Tämä seurantaindikaattori ilmaisee uusien syöpätapausten ilmaantuvuutta (lukuun ottamatta muita ihosyöpiä kuin melanooma) alueen koko väestössä suhteessa koko maan tasoon. Diabetesindeksi on noussut vuosien ajan. Ilomantsin tulos 186,8 on verrokkikunnistamme korkein. Juuassa vastaava indeksi on 174,4 ja Tohmajärvellä 153,9. Pohjois-Karjalassa 34,6 % 20–64-vuotiaista on vuonna 2022 kokenut terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi, kun koko maan tulos on hieman parempi: 32,7 %. 65 vuotta täyttäneissä jopa 51,2 % pohjoiskarjalaisista kokee terveydentilansa keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi, koko maan tulos on hieman parempi: 46,8 %. Koulutustasoja tarkasteltaessa Pohjois-Karjalassa vuonna 2022 terveytensä kokee keskinkertaiseksi tai sitä huonommaksi 44,5 % niistä, joilla on matala koulutustaso, 37,3 % keskitason koulutuksen saaneista ja 33,7 % korkeakoulutetuista.

Hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden huomioimisessa tavoitteena on ennaltaehkäistä kaikkea iän, etnisen taustan, uskonnon, kielen, vammaisuuden, vakaumuksen tai sukupuolisen suuntautumisen, sukupuolisen identiteetin tai sen ilmaisun perusteella tapahtuvaa syrjintää. Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta (8.8.1986/609, 4–7§) kieltää välittömän ja välillisen syrjinnän sukupuolen perusteella ja myös seksuaalisen häirinnän sukupuolen perusteella. Sukupuolesta riippumatta tulisi jokaisella olla samanlaiset mahdollisuudet. Yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa tukee heikommassa asemassa olevien tarpeiden huomioiminen palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Kuntaa koskevat säädökset tasa-arvolaisissa velvoittavat kuntaa edistämään kaikessa toiminnassaan naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti sekä suunnitelmallisesti sekä luomaan ja vakiinnuttamaan hallinto- ja toimintatapoja, joilla varmistetaan tasa-arvon edistämistä asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti kunnan tehtävänä on muuttaa olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista.

Tasa-arvon mukaisesti sukupuolesta riippumatta kaikilla tulee olla samanlainen oikeus varhaiskasvatukseen osallistumiseen, koulutukseen, opetukseen ja ammatilliseen kehitykseen. Ikä ja kehitystaso tulee ottaa huomioon tasa-arvoa edistäessä. Tasa-arvoa edistävä suunnitelma tulee tasa-arvolain (5–6§) mukaan olla niin varhaiskasvatuksessa, oppilaitoksissa kuin myös työpaikoilla, mutta suunnitelman voi sisällyttää osaksi muuta toimipaikan suunnitelmaa. Kunnassa avoin ilmapiiri ja kaikkien yhdenvertaiset mahdollisuudet lisäävät kunnan vetovoimaa asukkaiden ja yritysten silmissä.

Ulkomaan kansalaisten kotoutumista tuetaan Ilomantsissa kotoutumisohjaajan koordinoimana. Kotoutumista tukee kunnan palveluiden lisäksi järjestöjen ja eri toimijoiden osallisuus. Kotoutumistyö on monialaista ja sitä on tehty kunnassa jo useita vuosia. Vuoden 2018 tilastoinnin mukaan suomalaisen identiteetin omaavista ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista 19,4 % kokee yhteenkuuluvuuden tunnetta Pohjois-Karjalan alueella. Syntymä- tai lähtömaan identiteetin omaavista 14,7 % kokee yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kunnan palvelut ovat kaikille avoimia ja kotoutumista tuetaan kannustamalla osallistumaan kaikille tarkoitettuihin toimintoihin, mikä lisää mahdollisuutta tutustua paikalliseen väestöön. 26,1 % ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista on kokenut viimeisimmän raportoidun tuloksen mukaan vuonna 2018 Pohjois-Karjalassa turvattomuutta. Kunnan kotoutumistyötä ohjaa kotoutumislain (681/2023, 13§) määrittelemä kotoutumisohjelma.

Lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointi

Lapsiperheiden osuus on Ilomantsissa 20,8 % perheistä. Yhden huoltajan perheitä on 24,7 % lapsiperheistä. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneita lapsiperheitä on ollut vuonna 2021 2,9 %, jonka jälkeen Ilomantsin kuntakohtaisia tuloksia ei ole julkaistu. Myöskään verrokkikunnat Juuka ja Tohmajärvi eivät ole saaneet tuloksia viimeiseen pariin vuoteen. Ahtaasti asuvia lapsiasuntokuntia Ilomantsissa on 29,1 % kaikista lapsiasuntokunnista. Määrä on pienentynyt vuosien mittaan, kun vuonna 2021 tulos oli 33 %. Pohjois-Karjalan taso on Ilomantsin luokkaa. Tohmajärvellä (34,9 %) ja Juuassa (39,5 %) tulos on heikompi ahtaasti asuvien lapsiasuntokuntien osalta. Ilomantsilaisista kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista 37,7 % on kokenut vuonna 2023 perheen taloudellisen tilanteen olevan kohtalainen tai sitä huonompi. Tulos on Ilomantsissa heikentynyt parin vuoden sisään.

Vuonna 2023 tyytyväinen elämäänsä on ollut neljäs- ja viidesluokkalaisista ilomantsilaisista 91,7 % sekä kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista 70,4 %. Molemmissa ikäryhmissä näkyy kehittymistä aiempaan. Pohjois-karjalaisista ammattikouluikäisistä jopa 74,2 % ja lukioikäisistä 67,1 % on tyytyväinen elämäänsä. Toisen asteen opiskelijoiden ikähaarukassa Pohjois-Karjalassa tulokset ovat aiempiin vuosiin verraten huonontuneet, mutta koko maan tulokseen nähden paremmat. Koko maan tulos ammattikouluikäisissä on 66,2 % ja lukioikäisissä 66,9 %.

Ilomantsilaisista kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista 23,1 % on kokenut vahvaa positiivista mielen-terveyttä kouluterveyskyselyä edeltäneiden kahden viikon aikana, ensimmäisen ja toisen vuoden

pohjoiskarjalaisista lukiolaisista opiskelijoista 27,4 % ja ammattikouluikäisistä ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista 32,4 %. Kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista ilomantsilaisista 12 % kuvaa kuitenkin kokevansa kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta ja lukiolaisista ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista 21 % sekä ammattikouluikäisistä ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista 14,4 %.

Ilomantsilaisista neljäs- ja viidesluokkalaisista nuorista 11,9 % kokee vuonna 2023 terveydentilansa keskinertaiseksi tai huonoksi ja kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista nuorista 25 %. Neljäs- ja viidesluokkalaisten ilomantsilaisten terveydentilan kokeminen on Pohjois-Karjalan tasoa (11,4) mutta verrokkikunnista heikoin (Tohmajärvi (9,7) ja Juuka (10,7)). Yläkouluikäisillä kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisilla Pohjois-Karjala on lähes Ilomantsin tasoa (24,8 %). Verrokkikunnissa Juuassa yläkouluikäisissä (38) ja Tohmajärvellä (31,8) tilanne on heikompi. Koko maan keskitaso (26,6 %) on myös yli Ilomantsin tason. Lukiolaisista ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista 24,7 % ja ammattikouluikäisistä ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista 21,8 % kokee terveydentilansa keskinertaiseksi tai huonoksi. Koko maahan verraten Pohjois-Karjalan alueella lukiolaiset ovat samaa tasoa, mutta ammattikouluikäisissä koko maan tilanne on huonompi ollen nousussa ja vuonna 2023 28,6 %.

Yksi terveydentilaa kuvaava mittari on ylipaino, joka heikentää elämänlaatua ja lisää eri sairauksien riskiä. Ylipainoisia (mukaan lukien lihavuus) 2–6-vuotiaita Ilomantsissa on vuonna 2023 28,1 %, 7–12-vuotiaita 28,1 % ja 13–16-vuotiaita 41 %. Ylipainoisia kouluterveyskyselyn mukaan on kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista vuonna 2023 Ilomantsissa 27,1 %, kun koko maan tulos on 17,4 % ja Pohjois-Karjalan 20,6 %. Ilomantsin tulos on lähtenyt laskuun, kun vuonna 2021 tulos oli vielä 32,7 %. Ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista ammattikouluopiskelijoista 26,4 % on ylipainoisia. Ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista lukio-opiskelijoista 20,1 % on ylipainoisia. Koulussa tehtävät MOVE-testien tulokset ovat huolestuttavia. Fyysinen toimintakyky on heikko yli puolella viidennen sekä kahdeksannen luokan oppilaista. Pohjois-Karjalassa tulokset ovat koko maan tulokseen verraten heikompia, mutta verrokkikunnissa tilanne on vielä heikompi. Ylipaino huomioidaan kouluterveydenhuollon terveystarkastuksissa, ja siinä toteutetaan Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen palveluketjun mukaista Lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden hoito- ja palveluketjua, jossa lapsi tai nuori voi saada mm. ohjausta ravitsemusterapeutilta sekä fysioterapiasta perheen voimavarat huomioiden.

Hyvinvoinnin edistämiseen liikkuminen ja uni ovat tärkeitä osatekijöitä. Vähintään tunnin päivässä liikkuvia neljäs- ja viidesluokkalaisia ilomantsilaisia on vuonna 2023 39,3 % vastaavan ikäisestä väestöstä. Sen sijaan kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaiden tulos on vain 18,9 %. Vuonna 2023 Ilomantsissa kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista puolet (50 %) ja Pohjois-Karjalassa kolmasosa (34,0 %) kertoo nukkuneensa arkisin alle kahdeksan tuntia. Lasten ja nuorten fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen huolestuttaa. Vuonna 2023 tehdyissä MOVE-mittauksissa viidennen luokan ilomantsilaisista oppilaista 57,1 %:lla oli heikko fyysinen toimintakyky. Kahdeksannen luokan oppilaista samainen tarkastelukohde oli 52,4 %. Kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista vain 25,9 % harrastaa vapaa-ajallaan hengästyttävää liikuntaa korkeintaan yhden tunnin viikossa. Ilomantsin peruskoulussa toimii liikkuvat välitunnit pitkien liikunnallisten välituntien sijaan, ja kohdennettuja liikkumisryhmiä järjestetään liikuntaseuratoiminnankin ulkopuolella oleville lapsille ja nuorille. Liikunta-aktiivisuudesta raportoidaan vuosittain kunnan hyvinvointikertomuksessa, ja liikuntaseurat sekä yhdistykset kokoontuvat säännöllisesti kunnan koolle kutsumana. Ilomantsissa on kaikenikäisille monipuolisia harrastusmahdollisuuksia sekä monipuoliset liikuntatilat ja -alueet. Noin puolet (48,5 %) ilomantsilaisista ala-asteikäisistä asuu kouluterveyskyselyn 2022 tuloksen mukaan enintään kahden kilometrin päässä ala-asteesta. Heitä kannustetaan kulkemaan matka pyörällä tai kävellen. Koulumatkakuljetukset on hyvinvointilautakunnan päätöksen mukaan suhteutettu kohtuulliseen kävelymatkaan.

32,7 % kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista ei syö päivittäin koululounasta vuonna 2023. Tulos on vuodesta 2019 (16,7 %) asti ollut noususuuntainen. Lukiolaisista ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista 23,5 % ja ammattikouluikäisistä ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista 35 % ei syö päivittäin koululounasta. Koulussa noudatetaan Valtion

ravitsemusneuvottelukunnan kouluruokailusuositusta koululounaan ja välipalojen järjestämisessä. Koululla järjestetään nuorille myös ajoittain eri toimijoiden yhteistyönä aamupala tai välipalatarjottavaa.

Huolta herättävää päihteiden, tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttöä tai rahapelaamista vuonna 2023 on 13,0 %:lla kahdeksannen ja yhdeksännen luokan ilomantsilaisista oppilaista. Pohjois-Karjalan vastaava tulos on 7,2 %. Ilomantsin tulos on verrokkikuntien korkein. Juuassa ja Tohmajärvellä luku on 9 %:n luokkaa. Tupakkatuotteet, mukaan lukien sähkötupakka, ovat yleisiä yhä nuoremmilla. Pohjois-Karjalassa neljäs- ja viidesluokkalaisista vuonna 2021 3,9 % on kokeillut vähintään kerran jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta, ja vuonna 2023 tulos on ollut jo 6,2 %. Ilomantsissa vastaava tulos vuonna 2023 oli jo 10,0 %. Ilomantsilaisista kahdeksannen ja yhdeksännen luokan oppilaista vähintään kerran tupakkatuotetta tai sähkösavuketta on kokeillut jopa 27,8 %. Lukiolaisista ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalalaisista opiskelijoista 7,2 % ja ammattikouluikäisistä ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalalaisista opiskelijoista 26,8 % käyttää päivittäin jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta. Lukiolaisilla käyttö on vähäisempää kuin yläkouluikäisillä sekä ammattikouluikäisillä. Nuuskan käytön määrä on vakiintunut 9 %:n paikkeille kahdeksas ja yhdeksäsluokkalaisilla Ilomantsilaisilla. Ilomantsin peruskoulussa toteutetaan yhteisesti kirjattuja ehkäisevän päihdetyön käytäntöjä ja perusopetuksessa on myös oppilaiden tupakoinnin, tupakkatuotteiden ja päihteiden käytön ehkäisemisen ja käyttöön puuttumisen suunnitelma. Ennaltaehkäisevästi työtä tehdään myös kampanjoiden ja tapahtumien muodossa.

Vuoden 2023 kouluterveyskyselyssä jopa 15,1 % ilomantsilaisista kahdeksannen ja yhdeksännen luokan oppilaista vastaa kokeilleensa laittomia huumeita ainakin kerran. Lukiolaisista ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista huumekokeiluja on 9,2 %:lla ja ammattikouluikäisistä ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista 9,7 %:lla. Tulokset ovat koko maan keskiarvoon verrattuna matlampia, kun lukiossa koko maan tulos on 11,6 ja ammattikouluikäisissä 16,6. Jopa puolet (50,1 %) pohjoiskarjalaisista kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista kokee huumeiden hankkimisen omalla paikkakunnalla helppoksi. Koko maassa näin kokee 52,6 % ja Ilomantsissa 38,9 %. Reilu puolet pohjoiskarjalaisista lukiolaisista (55,9 %) sekä ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista (53,5 %) kokee omalla paikkakunnalla huumeiden hankkimisen helppona.

Aikuisväestön hyvinvointi

Koulutustasomittaimen mukaan koulutustaso vuonna 2022 on ollut Pohjois-Karjalassa (359,5) hieman koko maan tulosta (391,2) alhaisempi. Ilomantsin tulos (269,9) laahaa perässä. Koulutustasomittain on indikaattori, joka kuvaa väestön koulutustasoa laskemalla perusasteen jälkeen suoritetun korkeimman koulutuksen keskimääräisen pituuden henkeä kohti. Väestön koulutustasoa tarkasteltaessa koko maan koulutustasoon nähden keskiasteen koulutuksen saaneita ilomantsilaisia 20 vuotta täyttäneitä on 49,9 %, kun koko maan tulos on 41,4 %. Ilomantsilaisia 20 vuotta täyttäneistä korkea-asteen koulutuksen saaneita on 16,8 %, kun koko maan tulos on 33,3 %. Vuonna 2022 koulutuksen ulkopuolelle jääneitä 17–24-vuotiaita on Ilomantsissa 7,3 % vastaavan ikäisestä väestöstä. Syrjäytymisriskissä eli sellaisia, jotka eivät ole työssä, opiskelemissa eivätkä varusmiespalvelussa, on 18–24-vuotiaista ilomantsilaisista jopa 19,2 %. Koko maassa (14,7 %) ja Pohjois-Karjalassa (15,2 %) tulos on parempi. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneita 25–64-vuotiaita on vuonna 2023 ollut 1,5 % vastaavan ikäisestä väestöstä, joka on pitkäjänteisessä laskussaan. Tohmajärven tulos on 0,7 %, Juuan 1,7 %, kun taas toisessa ääripäässä koko maan tulos 2,4 % ja Pohjois-Karjalan 2,1 %. 65 vuotta täyttäneillä määrä on ollut 0,1 % Pohjois-Karjalassa useita vuosia peräkkäin.

Pohjois-Karjalan alueella terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi kokevia 20–64-vuotiaita on vuonna 2022 ollut 34,6 % ja 65 vuotta täyttäneitä 51,2 %. Tuloksiin ei ole verrannollisia aiempia tuloksia. Työkyvyttömyysindeksin viimeisin tulos vuodelta 2022 on Ilomantsissa 158. Indeksillä kuvaa työikäisen väestön työkyvyttömyyttä suhteessa koko maan tasoon. Ilomantsissa on Pohjois-Karjalan kuntia verratessa työikäisessä väestössä eniten työkyvyttömyyttä. Indeksien arvo on sitä suurempi, mitä yleisempää työkyvyttömyys alueella on. Indeksien arvo on koko maassa 100. Verrokkikunnista Juuka on 156,6 tuloksellaan ja

Tohmajärvi 127,8 Ilomantsiin suhteutettuna hieman paremmalla tasolla. Pitkäaikaistyöttömiä Ilomantsilaisia on 4,4 % työvoimasta ja 30,7 % työttömistä. Vaikeasti työllistyviä 15–64-vuotiaita on Ilomantsissa 7,9 % vuonna 2023. Työkyvyttömyyseläkettä saa 12,3 % 16–64-vuotiaista ilomantsilaisista vuonna 2023. Koulutusasteella voi olla vaikutusta kokemukseen työssä jaksamisesta vanhuuseläkeikään saakka, koska 20 vuotta täyttäneistä pohjoiskarjalaisista matalan koulutustason väestöstä 42,8 % uskoo, että todennäköisesti ei jaksaa työskennellä vanhuuseläkeikään saakka. Keskitason koulutusasteen käyneistä 31,2 % ja korkean koulutuksen käyneistä 20,6 % ajattelee näin. Mielenterveyshäiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saa 18–34-vuotiaista Pohjois-Karjalassa 2,1 % ja Ilomantsissa 7,0 % vastaavan ikäisestä väestöstä. Ulkomaalaisia työttömiä työnhakijoista on 24,2 % ulkomaalaisten työvoimasta vuonna 2022.

Pohjois-Karjalassa terveystieteiden mukaan vuonna 2022 liian vähän liikkuvia on yli puolet (50,4 %) 20–64-vuotiaista väestöstä, ja viidesosa (22,2 %) ilmoittaa nukkuvansa riittämättömästi. 65 vuotta täyttäneillä liian vähän liikkuvien osuus on suurempi (Pohjois-Karjala 64,1 %) ja riittämättömästi nukkuvia vähemmän (Pohjois-Karjala 10,7 %). Jopa 10,8 % pohjoiskarjalaisista 20–64-vuotiaista on kokenut vuonna 2022 sadan metrin matkan juoksemisessa suuria vaikeuksia.

Yksi terveydentilaa kuvaava mittari on ylipaino, joka heikentää elämänlaatua ja lisää eri sairauksien riskiä. Lihavien osuus (BMI yli 30 kg/m²) yli 20 vuotta täyttäneistä Pohjois-Karjalassa on 23,7 %. Tulos on pysynyt lähes samana kuin edellinen tulos vuodelta 2020. Aikuisille Ilomantsin kunnassa on Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen kanssa yhteistyössä liikuntaneuvontaa, jossa otetaan puheeksi myös terveelliset ravitsemustottumukset. Terveellisiin ravitsemusasioihin tehdään työtä myös muissa palveluissa vieden kuntalaisille tietoa oman terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

Aikuisväestössä Pohjois-Karjalan tasolla on nähtävillä nikotiinituotteiden käyttöön lievää vaikutusta mahdollisesti koulutusasteella, kun matalan koulutusasteen väestöllä (11,0 %) on enemmän päivittäin tupakointia kuin keskitason (8,1 %) tai korkeakoulutettujen tasolla (6,8 %). Päivittäin tupakka- tai nikotiinituotteita käyttäviä 20–64-vuotiaita on vuonna 2022 ollut Pohjois-Karjalassa 11,8 %, koko maan tulosta hieman vähemmän (16,1 %). Pohjois-Karjalan tasolla 20–64-vuotiaista 30,4 % käyttää alkoholia liikaa ja rahaapelejä pelaa vähintään kerran viikossa 23,7 %. Koko maassa säännöllinen rahapelaaminen on ollut hieman vähäisempää (21,8 %). Pohjois-Karjalassa 65 vuotta täyttäneiden alkoholia liikaa käyttävien osuus on vähäisempi (28,5 %), mutta rahapelaaminen on yleisempää (27,3 %) kuin 20-64-vuotiailla. Jokaista ilomantsilaista 18 vuotta täyttänyttä kohti sataprosenttisena alkoholina alkoholijuomia on myyty Sotkanetin julkaisun mukaan 7,6 litraa vuonna 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportin mukaan matalimman indeksiluvun kunnista sai Luoto, jonka tulosta verrattessa Sotkanetissä samassa indikaattorissa on 0,6 litraa jokaista 18 vuotta täyttänyttä kohti.

Pohjoiskarjalaisista 20–64-vuotiaista 3,5 % on vuonna 2022 käyttänyt kannabista 12 edeltävän kuukauden aikana. Pohjois-Karjalassa Joensuussa stimulanttihuumeiden käyttö jätevesiverkoston alueella on vuonna 2022 ollut 264,94 mg/1 000 asukasta kohden per päivä. Tämä kuvaa amfetamiinin, metamfetamiinin, MDMA:n ja kokaiinin yhteenlaskettua käyttömäärää alueella jätevesitutkimusten perusteella. Ehkäisevän päihdetyön kuntatasoista koordinoitua ja rakenteita kehitetään ja toimeenpannaan monialaisen lapsi- ja perhetyön Mopsi-työryhmässä, jonka lakisääteinen ehkäisevän päihdetyön toimielimenä toimii hyvinvointilautakunta. Kunnan ehkäisevän päihdetyön koordinoivana henkilönä toimii hyvinvointikoordinaattori ja toimintaa tukee maakunnallinen ehkäisevän päihdetyön verkosto. Kunnan ehkäisevää päihdetyötä on tukenut viimeisimpänä PAKKA-toimintamallin kehitellyt PAKKA-hanke, joka päättyi 2023. Peruskouluissa toteutetaan ehkäisevää päihdetyötä yhteisesti kirjattujen käytäntöjen mukaisesti.

Pohjois-Karjalassa pitkät välimatkat voi aiheuttaa haasteita sosiaali- ja terveystieteiden saatavuuteen. Uuden teknologian ja digitalisoitumisen myötä palveluiden käyttö mahdollistaa palvelujen tuottavuuden, tehokkuuden, saavutettavuuden sekä asiakkaan valinnanvapauden lisäämisen paikasta riippumatta.

Ilomantsin väestölle tehty ennuste vuoteen 2030 on, että yli 65-vuotiaita on 50,3 % väestöstä. 2023 kotona asuvia yli 75-vuotiaita oli Ilomantsissa 90,7 %, joista yksinasuvia on 46,5 %. Omaishoidon tuen saavia 75 vuotta täyttäneitä hoidettavia vuoden aikana on 4,3 % vastaava ikäisestä väestöstä. Iäkkäille palveluiden saatavuutta on mitattu kuntien vähimmäisindikaattoreissa indikaattorilla, jossa enintään 500 metrin matka päivittäistavarakauppoihin iäkkäillä on laskettu Ilomantsissa olevan 37,2 % vuonna 2021. Pohjois-Karjalassa tulos oli 43,1 % ja koko maassa 50,7 %. Ilomantsissa joukkoliikenteen pysäkestä enintään yhden kilometrin etäisyydellä on asunut vuonna 2021 29,7 % asukkaista. Ilomantsin alueella toimii joukkoliikenteen lisäksi asiointiliikennekyyditykset sekä kimpakyyditykset. Terve Suomi -tutkimuksen mukaan vuonna 2022 pohjoiskarjalaisista 75 vuotta täyttäneistä jopa 15,1 % on kokenut, ettei ole saanut riittävästi apua arkipäivän askareissa. 7,6 % 75 vuotta täyttäneistä pohjoiskarjalaisista on kokenut itsestä huolehtimisessa vähintään suuria vaikeuksia vuonna 2022. Jopa 19 % pohjoiskarjalaisista 65 vuotta täyttäneistä on kokenut 500 metrin matkan kävelemisessä suuria haasteita.

Osallisuus ja yhteisöllisyys

Osallisuus on kuvaus yksilön suhteesta muihin ihmisiin ja yhteisöihin sekä oman elämän vaikutusmahdollisuuksiin. Osallisuuden edistämiseksi tavoitteena on mahdollistaa kuntalaisille heidän hyvinvointiaan palvelevia valintoja. Yksi viidestä Ilomantsin kunnan strategian arvoista on osallisuus. Kuntastrategiassa yksi kehittämisen painopiste on hyvinvointi. Tavoitteena on, että jokaisella on hyvä elää ja kuntapalvelut olisivat saatavilla sekä lähipalveluina että sähköisesti. Äänestysaktiivisuus on Ilomantsissa alhainen: kuntavaaleissa vuonna 2021 äänesti 49,1 % ilomantsilaisista, mutta määrä on lähes yhtä alhainen kuin Pohjois-Karjalassa yleensä (49,5 %). Ulkomailla syntyneistä 24,5 % äänesti kyseisissä vaaleissa Pohjois-Karjalan alueella.

Ilomantsissa toimii Patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) yhdistysrekisterin tietopalvelun mukaan 71 eri alojen yhdistystä (12/2024), jotka toimivat monenlaisen kulttuurin, liikunnan, kädentaitojen, historian sekä erilaisten tapahtumiin liittyvän toiminnan ympärillä. Yhdistystoiminta tukee kuntalaisten osallisuutta, ja kunta puolestaan tukee yhdistystoimintaa muun muassa vuosittaisilla yleisavustuksilla. Kunta kuvaa myös verkkosivuilla asukkaidensa osallistumiskeinoja. Järjestöjä tavataan järjestöilloissa ja niille on vuosittain avustuksia haettavissa sekä maksuttomia tiloja varattavissa. Tässä asiakirjassa järjestö-termiä käytetään puhuttaessa ihmisten tai yhteisöjen jotakin tiettyä tarkoitusta varten muodostamasta yhteenliittymästä, kuten järjestöstä tai yhdistyksestä. Kuntalain 10.4.2015/410 22 §:n mukaan kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia voidaan edistää muun muassa tukemalla asukkaiden, järjestöjen sekä muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua. Kuntalain 29 §:n mukaan järjestöille, asukkaille, palvelujen käyttäjille sekä muille yhteisöille on tiedotettava riittävästi kunnan toiminnoista sekä kerrottava, millä tavoin voi osallistua ja vaikuttaa päätösten valmisteluun. Ilomantsin kunnalla on haettavissa järjestöille vuosittain järjestöavustuksia sekä kunta tukee myös kyläyhdistyksiä.

Kulttuurihyvinvoinnilla lisätään kulttuuri- ja taidekokemuksia hyvinvointiin. Hyvinvointia lisäävät myös yksin tai yhteisössä koetut kulttuuri- ja taidekokemukset. Ilomantsissa vuonna 2023 24,5 % kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista harrastaa taidetta tai kulttuuria omatoimisesti vapaa-ajalla vähintään viikoittain. 28 % käy elokuvissa, teatterissa, konsertissa tai näyttelyissä vähintään kuukausittain ja 20 % harrastaa näyttelemistä, sirkusta tai tanssia vähintään kuukausittain. Ilomantsissa kulttuuripalveluiden saatavuudessa tilastokeskuksen mukaan vuonna 2022 kirjasto on 52 %:lle 3 km:n päässä, 67 %:lle 10 km:n päässä ja 86 % tavoittaa 20 km:n päässä. Museo on 3 km:n etäisyydessä 33 %:lle ilomantsilaisista, 70 %:lle 10 km:n päässä, ja 20 km:n säteellä museo tavoittaa 85 % ilomantsilaisista. Kunnallinen elokuvateatteri tavoittaa 3 km:n etäisyydeltä 53 % ilomantsilaisista, 68 % 10 km:n säteellä ja 84 % tavoittaa 20 km:n säteellä. Pohjois-Karjalassa ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista 67,7 % osallistuu järjestettyyn toimintaan vähintään kerran kuukaudessa, 18,3 % osallistuu järjestettyyn toimintaan harvemmin kuin kerran kuukaudessa ja 14 % ei ole osallistunut kertaakaan järjestettyyn toimintaan viimeisen vuoden aikana. Päätoimisesti hoidettuja kunnallisia teattereita ei ole Ilomantsin alueella. Paikallisen teatteriharrastuksen mahdollistaa Ilomantsin kansalaisopisto. Kunta madaltaa kulttuuriin osallistumisen kynnystä 31 TEA-pistemäärän verran koko maan tuloksen

ollessa 72. Kunnassa vapaan sivistystyön oppitunteja vuodelta 2023 oli 4 230. Sivistystyön tunnit on vuoden 2021 4 085 tuloksesta nousut.

Lasten, nuorten ja lapsiperheiden osallisuus ja yhteisöllisyys

Kahdeksannen ja yhdeksännen luokan ilomantsilaisista oppilaista 9,6 % vastasi kokevansa erittäin heikkoa osallisuutta. Vuonna 2023 kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista 48,1 % vastasi olevan hyvät vaikutusmahdollisuudet oppituntien järjestelyihin. Kouluterveyskyselyn perusteella vuonna 2023 ilomantsilaisista kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista 36,5 % kokee, että asuinalueella järjestetään kiinnostavaa vapaa-ajan toimintaa nuorille ja jopa 36 % kertoo osallistuvansa yhdistyksen tai järjestön toimintaan tai vapaaehtoistoimintaan vähintään kuukausittain. Tulos on selvästi koko maan tulosta (19,7 %) suurempi. Ilomantsilaisista kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista 72,5 % tietää asuinalueen harrastusmahdollisuuksista, mutta 45,1 % kokee harrastuspaikkojen sijaitsevan liian kaukana. Nuorisotoimen palveluita on ollut vuonna 2023 yhteensä yhden henkilötyövuoden verran, ja myös avointa pienryhmätoimintaa ja etsivä nuorisotyötä järjestetään. Nuorisotyötä toteutetaan myös peruskoulun arjessa.

Ilomantsin kunnassa toimii kuntalain (410/2015, 26 §) mukainen nuorisovaltuusto, MaNu, johon 13–20-vuotias nuori voi osallistua ja sitä kautta vaikuttaa paikkakunnan nuorten asioihin. Nuorisovaltuusto voi antaa lausuntoja, tehdä aloitteita sekä edustaa ikäluokkansa näkemyksiä. Nuorisovaltuusto MaNulla on edustaja Pohjois-Karjalan maakunnallisen nuorisovaltuuston kokouksissa sekä osallistumisoikeus oman kunnan hyvinvointilautakunnassa, kuntaympäristölautakunnassa sekä sotiemme perinnetoimikunnassa. Peruskoulussa osallisuuden lisäämiseksi toimii oppilaskunta sekä lukiolaisille opiskelijakunta. Oppilas- ja opiskelijakunnan edustajat voivat olla mukana opettajainkokouksissa. Pogostan koulun vanhempaintoimikunta on perustettu lisäämään vanhempien osallisuuden kokemusta lasten, nuorten sekä lasten huoltajien asioissa. Hyvinvointialueen lapsi- ja perheasiainneuvostossa on edustaja Ilomantsista.

Varhaiskasvatuksessa lasten osallistaminen toteutuu päivittäisissä toiminnoissa sekä ohjatuissa tuokioissa. Lapsia osallistetaan keskustelujen ja leikkien avulla kertomaan omia mielipiteitään ja ajatuksiaan erilaisista asioista. Vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa on arkipäivän kohtaamisissa, lapsen varhaiskasvatussuunnitelman (vasu) keskusteluissa, mahdollisissa moniammatillisissa palavereissa, päiväkodin ja kodin yhteisissä tapahtumissa sekä ryhmäkohtaisissa tapahtumissa.

Kouluterveyskyselyn mukaan nuorten yksinäisyyden kokemus on vähentynyt, mutta siitä huolimatta on huomioitava yksinäisyyden merkitys riskinä nuoren terveydelle. Kouluterveyskysely kuvaa johdonmukaisesti tuloksissaan, miten alakoulussa vielä ystäviä on lähes jokaisella (Ilomantsi 0 % ja koko maa 0,9 % kokee, ettei ole yhtään kaveria), kun taas yläkouluikäisillä yhä useammalla on tilanne, ettei ole yhtään läheistä ystävää (koko maa 10,5 % ja Ilomantsi 22,2 %). Oppilaiden poissaolojen kokonaismäärää seurataan koulussa. Ilomantsi on mukana seudullisessa perusopetuksen ”Jokainen kohtaaminen on tärkeä” -hankkeessa, jossa kukin kunta laatii toimintamallin oppilaiden poissaolojen ehkäisemiseen ja suunnitelmalliseen seuraamiseen sekä poissaoloihin puuttumiseen. Kouluterveyskyselyn mukaan Ilomantsissa oppilaitoksen fyysiset työolot ovat häirinneet 18,5 % kahdeksannen ja yhdeksännen luokan oppilaiden opiskelua. Pohjois-Karjalassa noin on 20,5 %:lla ja koko maassa 25,6 %:lla. Ammatillisen oppilaitoksen ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoista pohjois-Karjalassa 5,6 %, koko maassa 10,9 %. Lukion ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoista Pohjois-Karjalassa 6,7 % ja koko maassa 13,1 %.

Aikuisväestön osallisuus ja yhteisöllisyys

Sotkanetin raportoitujen tuloksien mukaan Pohjois-Karjalassa 20–64-vuotiaista 12,2 % ja 65 vuotta täyttäneistä 11,6 % kokee erittäin heikkoa osallisuuden kokemusta. Kouluterveyskyselyn pohjalta saatujen tuloksien mukaan aikuisväestö on lasten ja nuorten kanssa lähes yhtä mieltä: kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista pohjoiskarjalaisista vuonna 2023 12,9 % ja lukiolaisista ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoista

10,2 % on kokenut erittäin heikkoa osallisuutta. Ammattikouluikäisissä näihin verraten osallisuuden kokemus on ollut parempi (6,8 %). Osallisuuden kokemukseen on voinut vaikuttaa myös koulutusaste. Pohjois-Karjalassa erittäin heikkoa osallisuuden kokemusta koulutustasolla verratessa eniten kokee matala koulutus-taso (13,2 %), sen jälkeen korkean koulutustason väestö (11,7 %) ja erittäin heikkoa osallisuutta vähiten on kokenut keskitason koulutustaso (10,3 %).

Pohjois-Karjalan tasolla tarkasteltaessa 48,5 % pohjoiskarjalaisista 20 vuotta täyttäneistä kokee elämänlaatusa hyväksi. Väestöryhmien eroja tarkasteltaessa vajaa puolet (49,2 %) pohjoiskarjalaisista 20–64-vuotiaista kokee elämänlaatusa hyväksi samoin kuin 65 vuotta täyttäneetkin (Pohjois-Karjala 47,1 % ja koko maa 51,2 %). Yksinäiseksi itsensä kokee 15 % pohjoiskarjalaisista 20–64-vuotiaista ja 11,1 % 65 vuotta täyttäneistä. Onnelliseksi jopa 45,8 % 20–64-vuotiaista ja 52,9 % 65 vuotta täyttäneistä. Syrjintää työssä tai työn haussa on kokenut 12,8 % 20–64-vuotiaista työssä olleista tai työhön hakeneista. Tulos on koko maan tuloista hieman alhaisempi (14,5 %). 20–64-vuotiaiden kohdalla vuonna 2022 82,6 % ja 65 vuotta täyttäneistä 81,5 % on asuinalueensa olosuhteisiin tyytyväinen. Nämä ovat lähes koko maan tasoa. Psykkisesti merkittävästi kuormittuneita 20 vuotta täyttäneistä matalan koulutustason väestöllä on Pohjois-Karjalassa ollut 17,2 %, keskitason koulutuksen väestöllä 14,3 % ja korkeakoulutetuilla 14,7 %. Tässä psyykkisesti kuormittuneisuutta on ollut enemmän matalan koulutustason väestöllä.

Kunnassa toimii erikseen nimetty asiantuntija, joka koordinoi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä. Hyvinvoinnin tila ja siitä tehty kertomus hyväksytään valtuustossa ja väestöryhmien terveyseroista raportoidaan valtuustolle. Ilomantsissa liikuntapaikkojen määrä on ollut viimeisimmän raportoidun tuloksen (2022) mukaan 30,28/1000 asukasta kohden ja investoinnit liikuntaan 20 € asukasta kohden. Liikunnan TEA-pistemäärä on Ilomantsissa ollut 28, kun koko maassa tulos on 69. Ilomantsin kunta saa 37 TEA-pistettä kunnassa järjestettävistä liikkumisryhmistä työttömille, opiskelun ulkopuolella oleville nuorille, painonhallintaa tarvitseville ja seuratoiminnan ulkopuolella oleville lapsille ja nuorille. Koko maan keskiarvo 79 pistettä. Vuonna 2023 TEA-pistemäärien mukaan työttömille ja opiskelun ulkopuolella oleville nuorille ei ole erikseen liikkumisryhmiä, ei myöskään erikseen painonhallintaa tarvitseville, vaan ryhmät ovat kunnassa pääosin avoimia kaikille. Seuratoiminnan ulkopuolella oleville lapsille ja nuorille sekä ikääntyneille on toteutunut liikkumisryhmiä. Koko maan osalta tulokset näissä kategorioissa toteutuvat hyvin, paitsi työttömille vaihtelevasti. Kuntalaisten osallisuutta lisätään eri palveluiden järjestämällä kyselyillä kohderyhmien tarpeita huomioiden.

Viimeisimmän elinympäristön tietopalvelu Liiterin (Suomen ympäristökeskus SYKE) tuloksen mukaan vuonna 2018 100 % ilomantsilaisista, juukalaisista sekä tohmajärveläisistä asukkaista asuu enintään yhden kilometrin päässä virkistykseen soveltuvista alueista, joiden pinta-ala on vähintään 1,5 hehtaaria. Puistojen, viheralueiden ja luonnon terveyshyödyistä on saatu viitteitä monissa tutkimuksissa. Metsä ja viheralueet voivat muun muassa vähentää stressiä, parantaa mielialaa ja laskea sydämen sykettä. Viheralueiden lähellä asuvilla on arvioitu olevan myös vähemmän sydän- ja verisuonitauteja.

Kuntalain 27 §:n ja 28 §:n mukaan osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksina ovat kunnanhallituksen alaiset vanhus- ja vammaisneuvostot, joilla on mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, vammaisten henkilöiden tai ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta. Ilomantsin vanhus- ja vammaisneuvostolla on edustaja hyvinvointilautakunnassa, kuntaympäristölautakunnassa sekä hyvinvointialueen vanhusneuvostossa ja vammaisneuvostossa.

Turvallinen arki- ja ympäristö

Turvattomuuden tunnetta voivat omien kokemusten lisäksi lisätä läheisten kokemukset, yleinen epävarmuus sekä konfliktiuutiset. Poliisiin tietoon tulleet henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset ovat Ilomantsissa nousussa. Vuonna 2023 Ilomantsissa oli 4,3 tapausta tuhatta asukasta kohden. Myös poliisiin tietoon tulleet kaikki huumausainerikokset ovat ensi kertaa muutamaan vuoteen nousseet Ilomantsissa

tilastoihin. Huumausainetapauksia on vuonna 2023 ollut 1,1 tapausta tuhatta asukasta kohden. Liikenneturvallisuuden vaarantamis- ja liikennerikkomukset ovat samaa tasoa kuin pari vuotta aiemmin: 8,6 tapausta tuhatta asukasta kohden. Liikennevahingoissa vammautuneita vuonna 2022 Ilomantsissa on OTIS-tietokannan mukaan 15 henkilöä, kuolonuhreja ei ole tilastoitu yhtään. Rakennuspalot/rakennuspalovaarat kuluvana, edeltävänä ja aikaisempina vuosina Pohjois-Karjalassa on vuosina 2020–2022 ollut 166 tapausta, vuonna 2023 182 tapausta ja vuonna 2024 jo 174 tapausta. Vuonna 2024 rakennuspaloja on ollut eniten tammikuussa. Säännönmukaista trendiä ei esiinny tarkasteltaessa edeltäviä vuosia, koska eniten vuosina 2020–2022 on ollut elokuussa ja vuonna 2023 kesäkuussa.

Ilomantsissa rattijuopumustapaukset sekä omaisuusrikokset ovat vähentyneet. Rattijuopumustapauksia on vuonna 2023 ollut 1,6 tapausta tuhatta asukasta kohden, kun taas omaisuusrikoksia 20,4 tapausta tuhatta asukasta kohden. Tulosten kasvuissa on marginaalisesti pienet muutokset, jolloin pienen paikkakunnan kohdalla tuloksia tulee tarkastella kriittisemmin. Tulokset ovat Ilomantsissa suhteutettuna asukaslukuun selvästi kaikissa yllä mainituissa asioissa pienemmät kuin Pohjois-Karjalassa tai koko maassa keskimäärin. Kunnassa tehtävä ennalta ehkäisevä päihdetyö tähtää päihteiden haittojen vähentämiseen, jolla voi olla mahdollisuuksia tapahtumien ehkäisemiseen päihtymyksen ollessa merkittävä tapahtumariskiä lisäävä tekijä.

Ilomantsissa vuonna 2023 neljännen ja viidennen luokan oppilaista 16,4 % on kokenut vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten tekemää fyysistä väkivaltaa vuoden aikana ja tämä on lisääntynyt, kun taas kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista 1,1 % on kokenut fyysistä väkivaltaa vuoden aikana, tulos on vienossa laskussa. Alakouluikäisissä koko maan tilanne on lähes Ilomantsin tasoa, kun taas verrokkikunnat ovat selkeästi korkeammalla tasolla, Juuassa osuus on jopa 23,4 %. Yläkouluikäisissä koko maa on jälleen Ilomantsin tasoa, verrokkikunnat koholla, ollen Tohmajärvellä 18,5 %. Pohjois-Karjalan alueella lukio- ja ammattikouluikäisistä ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoista 5,9 % on vuonna 2023 vastannut kokeensa vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa vuoden aikana, tulos on koko maan tulokseen verraten matalampi.

Neljännen ja viidennen luokan ilomantsilaisista nuorista 4,9 % vuonna 2023 kertoo tulleen koulukiusatuksi vähintään kerran viikossa. Tohmajärvellä vastaava luku on jopa 15,6 % ja Juuassa 12,5 %. Koko maan tulos on 8,6 %. Kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista ilomantsilaisista 8,8 % on kokenut koulukiusaamista vähintään kerran viikossa. Tulos on vuodelta 2019, ja on tältä ikäryhmältä viimeisin tulos. Vuoden 2023 Juuan tilanne on verrokkikunnista yläkouluikäisissä korkeampi (12,3 %), koko maassa 7,9 %, jota tasoa Pohjois-Karjalakin on (7,4 %). Ilomantsilaisten yläkouluikäisten tulos on tuolloin ollut noususuuntainen ja muihin verraten korkea, kun taas alakouluikäisten päinvastoin laskussa ja tilanne selkeästi muita parempi. Lukiolaisista ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista vuonna 2023 1,5 % ja ammattikouluikäisistä ensimmäisen ja toisen vuoden pohjoiskarjalaisista opiskelijoista 3,7 % on vastannut tulleen koulukiusatuksi vähintään kerran viikossa. Ammattikouluikäisissä toisen asteen opiskelijoissa kiusaamisen kohteena oleminen on hiukan yleisempää kuin lukiolaisissa. Koko maan tasoon verraten Pohjois-Karjalassa tilanne on hiukan vähäisempi kuin koko maan tulokseen verrattuna.

Kouluympäristön terveellisyys ja turvallisuus sekä koulu yhteisön hyvinvoinnin edistämisen tarkastukset ovat toteutuneet suunnitelmallisesti. Kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista ilomantsilaisista 18,5 % on vuonna 2023 kokenut oppilaitoksen fyysisten työolojen häirinneen opiskelua. Koko maan tilanne on 25,6 %:n luokkaa ja Pohjois-Karjalan 20,5 %. Koulun ensimmäisen, viidennen ja kahdeksannen luokkien laajoihin terveystarkastuksiin on sisällytynyt vuonna 2023 opettajan kirjallinen arvio oppilaan selviytymisestä ja hyvinvoinnista koulussa.

Aikuisväestössä päivittäisen elämänsä turvattomaksi kokeneiden osuus 20 vuotta täyttäneistä pohjoiskarjalaisista on 4,2 % vuonna 2022. Tätä tarkasteltaessa väestöryhmittäisillä eroilla 20–64-vuotiaista 67,5 % on kokenut päivittäisen elämänsä erittäin tai hyvin turvalliseksi. Koko maassa turvallisuudentunne on yleisempää: 71,5 %. 65 vuotta täyttäneissä turvalliseksi päivittäisen elämän tunteminen on vähäisempää niin Pohjois-Karjalan (50,3 %) kuin myös koko maan tasolla (55,2 %). Pohjoiskarjalaisista 20–64-vuotiaista 7,9 % on

kokenut fyysistä tai henkistä lähisuhdeväkivaltaa, koko maan tasolla 8,2 %. 65 vuotta täyttäneissä fyysisen tai henkisen lähisuhdeväkivallan kokeminen on ollut vähäisempää niin Pohjois-Karjalassa (3,5 %) kuin myös koko maassa (3,6 %).

Pohjois-Karjalassa on tehty pitkäjänteistä ja systemaattista kaatumisen ehkäisytyötä. Kaatumisiin ja puutoamisiin liittyvät hoitojaksot 65 vuotta täyttäneillä ovat laskeneet selvästi vuodesta 2021, joka on Ilomantsissa vähemmän kuin valtakunnallinen tai Pohjois-Karjalan taso. Vuonna 2021 koko maan hoitojaksot olivat 360,6/10 000 asukasta kohden, Pohjois-Karjalan 333,1/10 000 asukasta kohden ja Ilomantsin 474,1/10 000 asukasta kohden. Vuonna 2023 koko maan tulos on 332,3/10 000 asukasta kohden, Pohjois-Karjalan 308,9/10 000 asukasta kohden ja Ilomantsissa vain 243,5/10 000 asukasta kohden.

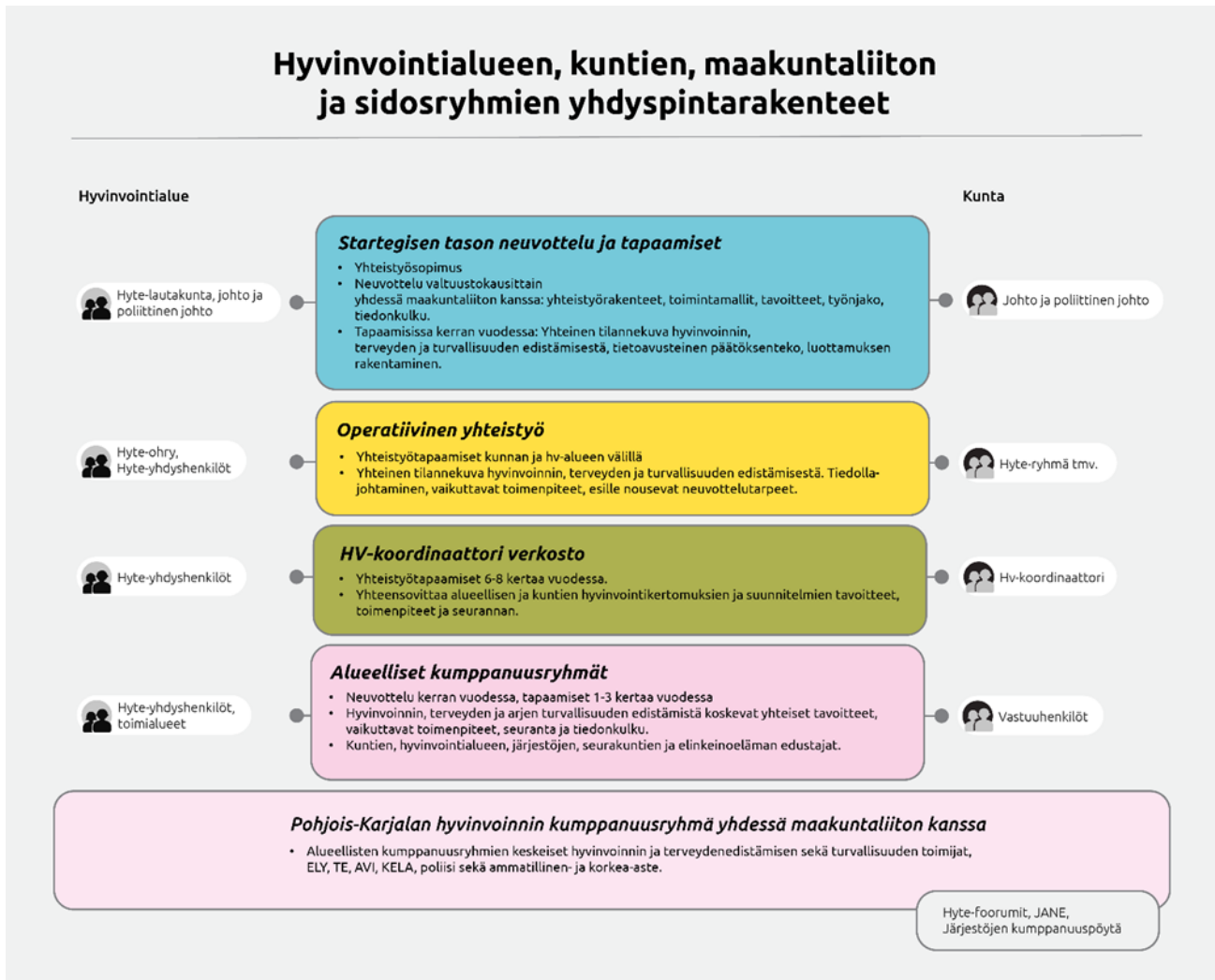
Ilmaston vaikutukset turvallisuuteen ja asuinympäristöön vaativat jatkuvaa huomiota. Talviolosuhteiden muutokset (mm. lisääntyvät jäätymis-sulamissyklit talvella, talvisateisuus, routiminen) aiheuttavat onnettomuus ja tapaturmariskin kasvua liikkumiseen. Lämpötilan nousu sekä lisääntyvät ja voimistuvat hellejaksot vaikuttavat mm ikäihmisten, liikuntaesteisten elämään. Viimeisimmän tilastoidun vuoden 2020 tuloksissa Ilomantsissa primäärisiä pienhiukkaspäästöjä (PM2.5) on 33 t, 0.01 t / km². Tohmajärvellä 29 t, 0.033 t / km² ja Juuassa 33 t, 0.018 t / km². Suuremman kaupungin Joensuun tulokseen verraten primäärisiä pienhiukkaspäästöjä (PM2.5) Joensuussa on 360 t 0.13 t / km². Kokonaispäästöissä yhdistyvät energiantuotannon, teollisuuden, liikenteen, jätteiden ja maatalouden päästöt. Ympäristöhallinnon verkkopalvelun tuloksissa päästömäärät on jaettu seitsemään eri luokkaan, jossa Ilomantsi on matalimmassa luokassa, kun taas Joensuun tulos nousee jo viidenteen luokkaan. Kevyen liikenteen väyliä on Ilomantsissa TEA-viisarin mukaan 1,3 metriä asukasta kohden. Melusta kärsivien ihmisten määrää tarkastellaan yli 100 000 asukkaan kaupungeista. Ympäristömelun on todettu vaikuttavat terveyteen ja kuormittavan ihmisten arkielämää aiheuttaen keskittymisen vaikeutumista sekä stressiä. Ilomantsin kunta on tehnyt Pohjois-Karjalan biosfäärialueen kanssa sopimuksen, jolla sitoudutaan yhdessä sovittuihin kestäväen kehityksen tavoitteisiin. Sopimuksen kautta etsitään kestäväen kehityksen yhteistyön tapoja ja mahdollisuuksia, kuten hankeyhteistyötä, yrityskumppanuuksien edistämistä, markkinointia, viestintää ja näkyvyyttä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Ilomantsissa

Kunnilla ja hyvinvointialueella on yhteisen tahtotilan lisäksi lakisääteinen velvoite edistää kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä. Julkisten toimijoiden tehtävä on laaja-alainen ja poikkihallinnollinen. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä tehdään yhteistyössä maakuntaliiton, järjestöjen, yritysten, seurakuntien ja muiden julkiset toimijoiden kanssa.

Ilomantsin kunnan hyvinvointityötä ohjaa kunnan hyvinvointityöryhmä, jonka muodostavat kunnanjohtaja, lukion rehtori, kasvatus- ja opetuspäällikkö, toimitilapäällikkö, kuntatekniikan päällikkö, henkilöstösuunnittelija, taloussuunnittelija ja hyvinvointikoordinaattori. Hyvinvointiryhmä kutsuu tarvittaessa eri alojen asiantuntijoita sekä järjestöjen ja kuntalaisten edustajia mukaan työskentelyyn. Ilomantsin kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lakisääteinen toimielin on kunnanhallitus.

Kunnat, hyvinvointialue sekä järjestötoimijat toimivat yhteistyössä kumppanuussopimuksen puitteissa. Yhteistyön pohjana ovat lakisääteiset suunnitelmat, hyvinvointialueen, maakuntaliiton ja kuntien strategiat, ohjelmat ja suunnitelmat sekä kuntien sekä hyvinvointialueen hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat.

Kuva 2. Hyvinvointialueen, kuntien, maakuntaliiton ja sidosryhmien yhdyspintarakenteet. (Lähde: Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Pohjois-Karjalassa, strategiset painopisteet vuosille 2025–2028.)

Hyvinvoinnin painopisteet, tavoitteet ja mittarit

Pohjois-Karjalan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhteisiä strategisia painopisteitä on kolme: hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat, osallisuus ja yhteisöllisyys sekä turvallinen arki ja ympäristö. Jokaiselle painopisteelle on valittu yhteiset maakunnalliset kehittämistavoitteet.

Ensimmäisen painopisteen ”Hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat” alla kehittämistavoitteiksi on asetettu elintapojen parantaminen arjen valinnoilla; mielen hyvinvoinnin ylläpitäminen ja elämäntaitojen vahvistaminen; toiminta- ja työkyvyn vahvistaminen sekä neljäntenä hyvän terveyden kokeminen.

Toisen painopisteen ”osallisuus ja yhteisöllisyys” alla kehittämistavoitteiksi on asetettu kuuluminen itselleen merkitykselliseen yhteisöön; kiinnittyminen yhteiskuntaan sekä yksinäisyyden väheneminen.

Kolmannen painopisteen ”turvallinen arki ja ympäristö” alle kehittämistavoitteeksi on asetettu turvallinen elämä ja ympäristö, hyvä elämänlaatu sekä turvattu toimeentulo.

Jokaisen painopisteen kehittymisen seurantaan on määritelty indikaattorit, jotka maakunnallisen hyte-ohjelman osalta ovat THL:n vähimmäistietosisällön Hyvinvoinnin tila -osion asetusluonnoksen mukaiset indikaattorit ja hyte-kertoimet. Maakunnallinen hyvinvointikertomus nostaa kärkiteemoiksi kotoutumisen, kulttuurihyvinvoinnin, työllisyyden, turvallisuuden sekä hyte-työn kumppanuuden ja ilmaston vaikutuksen

turvallisuuteen ja asuin ympäristöön. Ilomantsin kunnan eri toimialat määrittivät hyvinvointikertomukseen yksikkökohtaisia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimenpiteitä, jotka keskusteltiin johtoryhmässä.

Kuva 2. Pohjois-Karjalan hyte-ohjelma, painopisteet sekä tavoitteet. (Lähde: Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Pohjois-Karjalassa, strategiset painopisteet vuosille 2025–2028.)

Toimeenpano

Kuntien hyvinvointisuunnitelmissa maakunnallisen hyvinvointisuunnitelman painopisteet jalkautuvat käytäntöön kunnan väestöpohjan, kunnassa määriteltyjen kärkiteemojen ja toimenpiteiden kautta. Kaikki toimialat, hallintokunnat tai osastot osallistuvat hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen- ja kehittämistyöhön. Painopisteiden toimialakohtainen käsittely, toimenpiteiden yhteinen miettiminen, suunnitelmallinen toimeenpano sekä vaikuttavuuden seuraaminen ovat perusedellytyksiä edistämistyön onnistumiseksi. Kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä edistetään yhteistyöstä kunnan eri toimialojen, muiden toimijoiden sekä alueellisten toimijoiden kanssa. Osallistaminen on toteutettu laajan hyvinvointikertomuksen osalta hyvinvointiryhmän lisäksi osallistamalla suunnitelman laatimisessa eri toimialojen tekijöitä.

Ilomantsin kunnassa talousarviossa sekä taloussuunnitelmassa on määriteltynä talousarviovuodelle mittarit, joilla seurataan väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteiden toteutumista. Se on linjassa laajan hyvinvointikertomuksen kanssa. Kunnan palvelujen suunnittelussa sekä kehittämisessä hyödynnetään asukasraateja sekä foorumeja. Ilomantsin kunta toteuttaa ennakoarviointina lapsivaikutusten arviointia sekä yritysvaikutusten arviointia. Laajan hyvinvointikertomuksen vaikuttavuutta arvioidaan vuosittaisissa raporteissa ja tarkastuslautakunta arvioi hyvinvointi- ja terveystavoitteiden toteutumista. Kunnan johtoryhmä on päävastuussa valittujen mittareiden seurannasta ja tavoitteisiin tähtäävän toiminnan arvioimisesta.

Taulukko painopisteistä, tavoitteista sekä toimenpiteistä toimialoittain vuosille 2025-2028

Painopiste	Tavoite	Kunnan toimenpiteet toimialoittain: Hallinto	Kunnan toimenpiteet toimialoittain: Tekninen	Kunnan toimenpiteet toimialoittain: Sivistys	Arviointimittari ja lähtötaso
1. Hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat	Kuntalaisten terveydentilan kohentaminen, mielenhyvinvoinnin ylläpitäminen sekä elämäntaitojen vahvistaminen	<p>Väestöryhmien välisten terveyserojen seuraamisen kehittäminen johtoryhmätyössä.</p> <p>Hyvinvointikertomuksen tavoitteet huomioidaan talousarvioon ja varataan riittävä määräraha tapahtumien, tilaisuuksien sekä ryhmien toteutumiseen suunnitelmallisen HYTE-työn tukemiseksi. HYTE-kertoimen kertymistä seurataan tavoitteellisen hyvinvoinnin edistämiseksi.</p> <p>Kuntalaisten hyvinvoinnin lisääminen matalan kynnyksen hyvinvointia edistävillä pop up -tapahtumilla.</p> <p>Ajantasaisen hyte-palvelutarjottimen kehittäminen hyvinvointialueen kanssa asiakkaiden neuvonnan edistämiseksi. Kunnan peruspalvelujen tietoja ylläpidetään ajantasaisesti Suomi.fi-palvelussa.</p>	Esteettömyyden edistäminen kävelyteiden kunnossapidolla.	<p>Liikunnan ja kansalaisopiston ryhmätöimintöjen suunnitteleminen kaiken ikäisille kuntalaisille, mukaan lukien erityisryhmät.</p> <p>Kirjastossa kuntalaisten tarpeet ja väestörakenne huomioon otettava kokoelmien, tapahtumien sekä kirjastotilan toiminta. Kirjaston osallistuminen kohdennettuihin hankkeisiin esimerkiksi tavoittamaan vähän lukevia aikuisia.</p> <p>Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa edistetään positiivisen pedagogiikkaa nostamalla esiin lasten ja nuorten vahvuudet ja luomalla pohjaa elämäntaidoille.</p>	<p>Kokee terveydentilansa kesinkertaiseksi tai huonoksi, % 8. ja 9. luokan oppilaista. = 25 % (v. 2023) 4. ja 5. lk = 11,9 % (v. 2023)</p> <p>Terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi kokevien osuus % 20 - 64-vuotiaat (Pohjois-Karjala) = 34,6 % (v. 2022) 65 v. täyttäneet (P-K) = 51,2 % (v. 2022).</p> <p>Tyytyväinen elämänsä tällä hetkellä, % 4. ja 5. sekä 8. ja 9. luokan oppilaista. = 4. ja 5. lk 91,7 % ja 8. ja 9. lk 70,4 % (v. 2023) Elämänlaadun hyväksi kokeneiden osuus (v. 2022) 20 - 64-vuotiaat</p>

					= 49,2 % 65v täyttäneet =47,1 %
Väestön ylipainon hillitseminen ja fyysisen toimintakyvyn kohentaminen	Noudatetaan Valtion ravitusneuvottelukunnan kouluruokailusuositusta koululounaan ja välipalojen järjestämisestä.	Senioripuiston käytön edistäminen moniammatillisesti ja leikki- puistokehittäminen huomioimalla eri käyttäjät.	Ylipainon vähenemisen edistäminen kaiken ikäisillä. Lasten ja nuorten terveelliseen syömiseen ja riittävään liikkumiseen kiinnitetään huomiotaan ja kehitetään osaamista -Tervettä kasvua -ruokakasvatushankkeen toimin -kannustamalla perusopetuksessa liikkuviin, toiminnallisiin välitunteihin osallistumiseen -varhaiskasvatuksessa tehostamalla ohjattua liikuntaa -tarjoamalla tutkittua tietoa aiheesta kirjastopalveluissa -Harrastamisen Suomen mallin suunnitteleminen ja käyttöönotto - tarjoamalla eri ikä- ja kohderyhmille liikuntaryhmät Perhekeskusverkoston moninaisuus, perhekeskuksen kohtaamispaikassa lapsiperheille tiedon mahdollistaminen eri terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen asioissa sekä kehittämällä liikunnallisia toimintakertoja. Kunnan liikunta-alan ammattilaisten jalkauttaminen eri kohderyhmille tarjoamalla liikuntaneuvontaa sekä ohjausta yksilöllisesti sekä ryhmissä.	Ylipainon (ml. lihavuus) yleisyys (%) 2–6-vuotiailla = 31,4 % 7–12-vuotiailla = 28,1 % 13–16-vuotiailla = 41 % Lihavien osuus (kehon painoindeksi BMI >30kg/m ²) 20 v. täyttäneet = 23,7 % (v. 2022 P-K) Lasten ja nuorten fyysinen toimintakyky (MOVE! -mittaus), % 5. ja 8. luokan oppilaista, joilla heikko fyysinen toimintakyky =5. lk 57,1 % (v. 2024) =8. lk 52,4 % (v. 2022)	

	Toiminta- ja työkyvyn vahvistaminen sekä riittävä taloudellinen turva	TNO-hankkeella tarjotaan yksilöllisesti sekä ryhmässä neuvoa ja tukea työhön hakuun, opiskelupaikan löytämiseen. Saavutettavien Kela-palveluiden tukeminen. Nuorten kesätyöllistämisen tukeminen. Ammatillisen koulutuksen kanssa tehdään yhteistyötä tavoitteena tukea kunnan saavutettavuutta työalueena (esim. oppisopimukset, opinnäytetyöt, työharjoittelupaikat).		Aktiivinen kansalaisopiston opintoseteleiden hakeminen vuosittain. Etsivä nuorisotyön ja Luotsi-toiminnan yhteistyö. Maksuttomien ja matalan kynnyksen luentojen, kurssien, tapahtumien sekä kohtaamispaikkojen saavutettavuus. Maksuttoman varhaiskasvatuksen tarkastelu vuosittain.	Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17–24-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä = 7,3 % (v. 2022) Vaikeasti työllistyvät (rakennetyöttömyys), % 15–64-vuotiaista. = 7,9 % (v. 2023)
	Elintapojen parantaminen arjen valinnoilla	Yhteistyö hyvinvointialueen kanssa kuntalaisten hyvien elintapojen tukemiseksi.	Jalkakäytävien, pyöräteiden sekä reittien kunnossapito.	Tervettä kasvua -ruokakasvatushankkeen avulla kehitetään ruokakasvatuksen sekä ravitsemustottumusten yhdenvertaisuutta ja monipuolisuutta ja perehdytään kunnan lasten ja nuorten ravitsemusasioihin monialaisessa perhe- ja lapsityöryhmä Mopsissa. Lisätään yhteistyötä eri toimijoiden kanssa ravitsemusterveyden parantamiseksi. Tarjotaan Tervettä kasvua -hankkeen avulla henkilökunnalle koulutusta sekä materiaalia työhön hyödynnettäväksi. Kouluruokailussa ruokahävikin minimointi. Ruokalistan osalta yhteistyö maisteluilloin.	Ei syö koululounasta päivittäin, % 8. ja 9. luokan oppilaista. = 32,7 % (v. 2023) Kunta on asettanut tavoitteet ja toimenpiteet ikääntyneiden hyvinvointia ja terveyttä edistävien ravitsemustottumusten lisäämiseksi, %. = Ei ole asetettu tavoitetta eli ei toteudu (v. 2023)
	Ennaltaehkäisevän päihdetyön kuntatasoista	Paikallinen sekä maakunnallinen ehkäisevän päihdetyön jatkaminen eri sidosryhmien kanssa.	Kunnan kiinteistöjen ja toimitilojen nikotiinittomuuden, päihhteettömyyden sekä turvallisen ympäristön	Ehkäisevän päihdetyön työryhmänä toimivassa monialaisessa lapsi- ja perhe-työryhmä Mopsissa reagoidaan nopeasti uusiin päihdeilmiöihin sekä kehitetään	Huolta herättävää päihdeiden tai tupakka- ja nikotiini- tuotteiden käyttöä tai

	<p>koordinaatiota, rakenteita sekä toimintaa kehitetään.</p>	<p>Savuttoman ja nikotiinittoman päätöksen edistäminen sekä kunnan tapahtumissa ehkäisevän päihdetyön huomioiminen.</p> <p>Ehkäisevää päihdetyötä tekevien osaamisen kehittäminen, suunnitelmallisen päihdetyön kehittäminen.</p>	<p>edistäminen kehittämällä savuttoman ja nikotiinittoman kunnan toimia sekä toimitilojen, kiinteistöjen sekä kunnan hallinnoimien alueiden päihdeettömyyttä.</p>	<p>tapoja tiedon viemisessä lasten ja nuorten toimintoihin.</p> <p>Vuosittaisen perusopetuksessa toteutuvan ehkäisevän päihdetyön viikon sisältö kohdennetaan ajankohtaisiin haasteisiin. Ennakoidaan trendejä sekä kehitetään viestintä- ja vaikuttamiskeinoja.</p> <p>Retkien, tapahtumien sekä kerhojen viestintä ja ohjeistus päihdeettömyydestä sekä tarvittaessa päihdekasvatus maakunnallisesti yhteisen ehkäisevän päihdetyön toimintamallilla.</p>	<p>rahapelaamista, % 8. ja 9. luokan oppilaista. = 13 % (v. 2023)</p> <p>Päivittäin tupakka- ja nikotiinituotteita käytäviä 20–64-v. (P-K) = 11,8 % (v. 2022) Alkoholia liikaa käyttävien osuus % (P-K) 20–64-v. = 30,4 % (v. 2022) ja 65 vuotta täyttäneissä 28,5 %</p>
2.Osallisuus ja yhteisöllisyys	<p>Kiinnittymisen yhteiskuntaan sekä itselleen merkitykselliseen yhteisöön</p>	<p>Saavutettavuuden kehittäminen vaaleissa yhteistyössä eri toimialojen kanssa (mm. kirjastoauton käyttö vaalibussina).</p> <p>Lasten kyselytunnin sekä lasten parlamentin käyttöönoton suunnittelu ja valmistelu.</p> <p>Osallistava budjetointi.</p> <p>Järjestöjen toiminnan tukeminen tarjoamalla maksuttomia toimitiloja järjestöjen käyttöön.</p> <p>Kuntalaisten palautteenantomahdollisuudet esimerkiksi kunnan kotisivuilla, kunnanvaltuuston saavutettavuus valtuustojen striimauksella sekä tallennuksilla.</p>	<p>Erinäisten kohtaamispaikkojen kehittäminen sekä kunnossapito, kuten koirapuisto, leikkikentät sekä senioripuisto.</p>	<p>Äänestysaktiivisuuden oppiminen koulujen varjovaaleissa.</p> <p>Kannustetaan osallistumaan oppilas- ja opiskelijakunnan sekä Mantsin Nuorten vaaleihin ehdolle ja toimintaan mukaan.</p> <p>Järjestöjen toiminnan tukeminen vuosittaisilla avustuksilla.</p> <p>Maahanmuuttajien kotoutumisen edistäminen.</p>	<p>Äänestysaktiivisuus kuntavaaleissa, %. = 49,1 % (v. 2021) Ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista % = 24,5 % (v. 2021) (P-K)</p> <p>Kunnan palvelujen suunnittelussa ja kehittämisessä hyödynnetään asukasraateja ja foorumeja. = toteutuu (v. 2023)</p>

		Vaikutusten arviointi päätöksenteossa.			Ennakoarvioinnin käyttö kunnan toiminnassa = Ei toteudu (v. 2023)
	Yhteisöllisyys ja sosiaalinen osallisuus lisääntyy Yksinäisyys vähenee ja kotoutumista tuetaan	Paikallisten tapahtumajärjestelyiden tukeminen sekä sidosryhmäyhteistyön edistäminen. Lasten ja nuorten joukosta valikoituneen nuorisovaltuuston toiminnan edistäminen yleishalinnossa tavoitteena lisätä heidän osallisuuden kokemustaan eri lautakunnissa sekä työryhmissä.		Eri ikäisten osallistuminen toimintojen suunnitteluun, esim. nuorten tapahtumat, kansalaisopiston tarjonta. Koulujen oppilas- ja opiskelijakuntatoiminta, tukioppilastoiminta sekä kummioppilastoiminta lisäävät osallisuuden kokemusta ja vähentävät yksinäisyyttä. Toimintoihin osallistumiseen on matalan kynnyksen ja ne ovat tasavertaisia kaikille.	Erittäin heikko osallisuuden kokemus, % 8. ja 9. luokan oppilaista. = 9,6 % (v. 2023) 20–64-vuotiaat = P-K 12,2 % 65 vuotta täyttäneet = P-K 11,6 % (v. 2022) Ei yhtään läheistä ystävää, % 8. ja 9. luokan oppilaista = 22,2 % (v. 2023) Ei yhtään hyvää kaveria, % 4. ja 5. luokan oppilaista = 0 % (v. 2023) Yksinäisyyttä kokevien osuus % 20 - 64-vuotiaat (P-K) = 15 % 65 vuotta täyttäneet = 11,1 %
3.Turvallinen arki ja ympäristö	Lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus turvalliseen	Kuntalaisten arjen turvallisuuden edistäminen tiedottamisella, vuosittaisilla turvallisuusilloilla sekä kiinnittämällä huomiota kunnan infran turvallisuuteen.		Kouluissa kiusaamistilanteisiin KiVa- ja Verso-toimintamallit.	Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa, % 4. ja 5. luokan sekä 8. ja 9. luokan oppilaista.

arkeen ja ympäristöön			<p>Varhaiskasvatuksessa vertaissovittelun Mini-Verso-mallin käyttöönotto.</p> <p>Kerho-ohjaajien opas, jossa tietoa kiusaamistilanteiden varalle.</p> <p>Monialaisen lapsi- ja perhetyöryhmä Mopsin nopea reagoiminen esiin nouseisiin ilmiöihin, kuten nettikiusaamiseen.</p>	<p>= 4. ja 5.lk 4,9 % (v. 2023) = 8. ja 9.lk 8,8 % (v. 2019)</p>
<p>Liikenne- turvallisuus ja esteettömyys kehittyä, kaatumisia ehkäistään</p> <p>Turvallinen elämä ja ympäristö, jossa on huomioitu ilmaston vaikutukset</p>	<p>Kuntastrategian mukaisesti turvallisuuden kokonaisvaltainen edistäminen.</p> <p>Ilmastovaikutuksien huomioiminen kilpailutuksissa.</p> <p>Turvallisen tilan sääntöjen käyttöönoton suunnitteleminen kunnan hallinnoimiin kiinteistöihin.</p>	<p>Katujen kunnossapidossa kaatumisten ehkäisemisen huomioiminen. Istumapaikkojen mahdollistaminen jalankulkuväylillä sekä talvihiekoitus. Kulkuväylien valvonta sekä kaatumisten ennaltaehkäisy lumitöin ja hiekoituksin. Valaistuksen parantaminen. Rakennusten ja alueiden hoito- ja kunnossapidon kehittäminen.</p> <p>Esteettömyysarviointia vanhus- ja vammaisneuvoston kuulemisella tarpeellisten kehittämiskohteiden osalta.</p> <p>Liikenneturvallisuustyön kehittäminen monialaisesti tavoittamaan eri kohderyhmiä.</p> <p>Käyttöveden turvallisuuden valvonta.</p> <p>Hulevesien ja sadevesien ohjauksen edistäminen ja kilpailutus</p>	<p>Varhaiskasvatuksen sekä koulujen liikennekasvatuksen edistäminen sekä viestinnän edistäminen myös kodin ja koulun välillä.</p>	<p>Kaatumisiin ja puutoamisiin liittyvät hoitajaksot 65 vuotta täyttäneillä / 10 000 vastaavan ikäistä = 243,5 (v. 2023)</p> <p>Liikennevahingoissa vammautuneet ja kuolleet henkilöt, lkm = vammautuneita 15 hlöä ja kuolleita 0 hlöä (v. 2022).</p> <p>Kouluympäristön terveellisyden ja turvallisuuden sekä kouluhynteisön hyvinvoinnin edistämisen tarkastus = toteutuu (v. 2023)</p>

		<p>sekä uudelleen hyötykäyttämisen.</p> <p>Kouluympäristön terveellisyys, turvallisuus ja viihtyisyys arvioidaan säännöllisesti ja tarvittavia toimia tehdään tuloksien pohjalta.</p>		
<p>Hyvä elämänlaatu sekä elinympäristön liikunta- ja virkistyspaikat saavutettavissa ja kunnassa kehitetään kulttuurivivointia ja madalletaan kulttuuriin osallistumisen kynnyksiä</p>	<p>Kuntastrategian mukaisesti kuntapalveluiden saatavuuden edistäminen lähipalveluissa sekä sähköisesti.</p> <p>Kulttuuritoiminnan tukeminen avustuksin sekä määrärahoihin.</p>	<p>Torin viihtyvyyden lisääminen tori-istutuksin sekä kausikoristein.</p>	<p>Kulttuuritoiminnan tukeminen avustuksin sekä määrärahoihin.</p> <p>Kirjastoauton toiminnan kehittäminen eri palveluiden viemisenä kylille. Kirjaston saavutettavuuden edistäminen viemällä palvelua eri tapahtumiin sekä esimerkiksi viestinnässä.</p> <p>Omatoimikirjasto, e-aineistot sekä elokuvien suoratoistopalvelut mahdollistavat kirjaston saavutettavuuden kaikille kuntalaisille.</p> <p>Elokuvanäytöksien saavutettavuuden edistäminen tarjoamalla näytöksiä myös erityisryhmät tai erityiset teemat huomioiden (esim. vauvakino).</p> <p>Taiteen saavutettavuuden edistäminen mahdollistamalla maksutonta näyttelyasettelutilaa kirjastolla sekä tarjoamalla maksuttomia näyttelykokemuksia kuntalaisille.</p>	<p>Kunta madaltaa kulttuuriin osallistumisen kynnyksiä.</p> <p>= ei toteudu (v. 2023)</p> <p>Kulttuuripalveluiden saavutettavuus: kirjastojen, museoiden ja teattereiden saavutettavuus 3/10/20 kilometrin päässä kotoa, % väestöstä.</p> <p>= kirjasto 52 %/67 %/86 %</p> <p>= museo 33 %/70 %/85 %</p> <p>= teatteri - = elokuvateatteri 53 %/68 %/84 %</p>

Arviointi

Laajan hyvinvointikertomuksen painopisteiden indikaattoreiksi on valittu HYTE-kertoimet sekä THL:n vähimmäistietosisällön Hyvinvoinnin tila -osion asetusluonnoksen mukaiset indikaattorit. Laajan hyvinvointikertomuksen arviointimittareihin kerätyt tiedot on pääosin koostettu neljäs- ja viidesluokkalaisten sekä kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten koululaisten Kouluterveyskyselyistä, jotka toteutetaan kahden vuoden välein. Kouluterveyskyselyn tulokset saadaan kuntakohtaisina. Aikuisväestöstä tuloksia saadaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämän Terve Suomi -tutkimuksen avulla, josta tilastot saadaan Pohjois-Karjalan tasolta joka toinen vuosi.

Laajaan hyvinvointikertomukseen kerätyt tilastotiedot ovat on muun muassa Sotkanetista, TEAvisarista, Liikennevakuutuskeskus / Onnettomuustietoinstituutti OTI:sta, opetushallinnon tilastopalvelu Vipusesta, kulttuuripalveluiden KULTTI-raportointipalvelusta, nuorisotilastosta, Lipas-tietokannasta, Liiteri-tietokannasta, ympäristö-tietokannasta, kototietokannasta sekä Tilastokeskuksesta saatavaa tietoa. Kunnille ja alueille on koottu erilliset vähimmäistietosisällöt.

Vähimmäistietosisällöt on tarkoitettu kuntien ja alueiden työn tueksi, mutta ne eivät ole velvoittavia eikä niiden käyttöä seurata tai valvota. Vähimmäistietoindikaattoreiden tarkoitus on auttaa kuntia kuvaamaan ja seuraamaan riittävän tarkasti asukkaiden hyvinvoinnin tilaa. Sopivat indikaattorit auttavat ohjaamaan resursseja ja seuraamaan toiminnan vaikutuksia.

TEAvisari kuvaa kunnan terveydenedistämisasiivisuutta, ja sen tiedot tulevat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kunnille teettämien kyselyjen perusteella seitsemältä eri toimialalta. Saatavilla olevaa tietoa käytetään alueen hyvinvointityön suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Sotkanet kuvaa tilastotietoa väestön terveydestä ja hyvinvoinnista. Sotkanet on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ylläpitämä palvelu. Tilastokeskus on Suomen kansallinen tilastovirasto, joka tuottaa puolueettomia tilastoja suomalaisesta yhteiskunnasta. Liikenneturvavakuutuskeskus kuvaa liikenneturvan tilastoja, Vipunen kuvaa vapaan sivistystyön sekä varhaiskasvatuksen tilastoja, kulttuuripalveluiden KULTTI-raportointi palvelee kulttuuripalveluiden saatavuuden tilastoinnissa, nuorisotilasto kuvaa nuorisotyön palveluista ja lipastietokanta liikuntatoimen palveluista. Liiteri-tietokannassa on elinympäristön tietopalvelu, ympäristötietokanta Suomen ympäristökeskus SYKE:n tilastoista ja kototietokanta maahanmuuttajien kotoutumisen edistymisen toteutumisesta.

Hyte-kerroin, eli hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin, on hyvinvointialueiden ja kuntien HYTE-työn monipuolisten ja suunnitelmallisten toimien toteuttamisen kannustamiseksi ja tukemiseksi tarkoitettu valtionrahoituksen peruste. Kunnat ja hyvinvointialueet voivat käyttää saamaansa HYTE-kertoimen mukaista rahoitusta valtionosuuden perusteissa osoitettujen tehtävien hoitamiseen. HYTE-kertoimen perusteella jaettava rahoitusosa on yleiskatteellista rahoitusta, eikä se ole ns. korvamerkittyä rahoitusta. Kuntien ja hyvinvointialueen saamien summien laskemiseksi on omat, erilaiset laskutapansa. Kuntien rahoitus muodostuu pääosin valtionosuuksista sekä verotuloista. Verotuloja vuonna 2023 Ilomantsin kunta sai 2 385,69 € per asukas, asukasluvun ollessa 4409 ja valtionosuuksia Ilomantsi sai 1131,62 €/asukas.

Hyvinvointialueiden ja kuntien HYTE-kerrointen suuruus ja osuus määräytyvät tiettyjen määriteltyjen seuranta-indikaattoreiden mukaan. Kunnille ja hyvinvointialueille on määritelty omat indikaattorinsa, mutta molempien HYTE-työssä seurataan toimintaa kuvaavia prosessi-indikaattoreita ja muutoksia mittaavia tulosindikaattoreita. Tulosindikaattorit (6 kpl) kuvaavat kunnan väestön terveyttä ja hyvinvointia ja niissä tapahtuneita muutoksia. Kunnat ja hyvinvointialue seuraavat omien hyvinvointisuunnitelmiansa vaikuttavuutta. Kuntien prosessi-indikaattorit (15 kpl) taas mittaavat nykytilannetta sekä kunnan toimintaa väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Ilomantsissa vuonna 2023 viidestätoista prosessi-indikaattorista kahdeksasta saatiin täydet 100 pistettä. Osa indikaattoreista on raportointierheen vuoksi jäänyt aiemmilta vuosilta saamatta, näitä on lukumäärällisesti kolme.

Indikaattoritiedon tulkinta

Indikaattoritieto kuvaa käsiteltävää tutkimustietoa.

Muutos (%) kuvaa indikaattoriarvon suhteellista muutosta, joka ilmaistaan prosentteina. Vuosiraportissa verrataan edeltävän vuoden arvoon. Ympyrän kehän väri riippuu tapahtuneesta muutoksesta ja indikaattoriin tehdystä arvotuksesta. Indikaattoreihin tehdään arvotus raportointivaiheessa, mikä määrittää, onko tuloksen nousulla negatiivinen vai positiivinen vaikutus. Tuloksen voi jättää myös arvottomaksi, jolloin se näkyy harmaana. Ympyrän kehän paksuus kertoo, miten suuresta muutoksesta on kyse. Mikäli toteutunut muutos on alle 5 prosenttia, symbolina on ympyrän sijaan vaakanuoli, joka on väriltään aina musta.

Suunta kuvaa viimevuosien kehitystä indikaattoriarvoista.

Vertailu kuvaa viimeisimmän indikaattoriarvon omassa ja vertailuorganisaatioissa sekä tämän mukaisen järjestyksen ja vertailun. Oma organisaatio näkyy lihavoituna. Vertailupalkkien liikennevaloväreihin vaikuttaa dokumentin tarkastelu oman organisaation ja vertailuorganisaation välillä.

Muutoksia tarkasteltaessa trendistä poikkeaviin yksittäisten vuosien tuloksiin täytyy suhtautua kriittisesti. Mitä pienempi kunta on, sitä todennäköisempää on satunnainen vaihtelu. Mikäli kunnassa on noin 100 vastaajaa, muodostaa yksi vastaaja yhden prosenttiyksikön. Muutoksen tulisi olla pienissä kunnissa vähintään 5 prosenttiyksikköä, jotta siihen kannattaa kiinnittää huomiota. Suuremmissa kunnissa jo 2 prosenttiyksikön muutos on merkittävä.

Lähteet:

- Elinympäristön tietopalvelu Liiteri (Suomen ympäristökeskus SYKE). <https://liiteri.ymparisto.fi/>
- Hyvinvointikertomus. www.hyvinvointikertomus.fi
- Kettunen, H., Koivula, R., Korpilahti, U., Ylitörmänen, T., Ventovuori, V. 2024. Turvallisuus ja tapaturmien ehkäisy kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/148554/URN_ISBN_978-952-408-281-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kuntaliitto. 2024. Elinvoima. <https://www.kuntaliitto.fi/tietotuotteet-ja-palvelut/analyysit-ja-tietoaineistot/elinvoimaindikaattori>.
- Kuntien kulttuuritilastot KULTTI. 2024. <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiMDZmMTc0OWYtMmFiYy00NDM4LWFIOTItOTJlMjU0MzA5ODYwliwidCI6ImNlZWZhNjZLTgyMDUtNDhhMS1iYzZmLTBhNjlxY2Iz-NzEzMSlslmMiOjI9&pageName=ReportSectionec5bf1da5d99dbcfdaeLipas.fi-tietokanta>:

- <https://www.lipas.fi/tilastot/liikuntapaikat>, <https://www.lipas.fi/tilastot/talous>, <https://www.lipas.fi/liikuntapaikat> ja kunnan omat tiedot
- Onnettomuustietoinstituutti (OTI). 2024. Liikennevahinkotilasto. www.lvk.fi/onnettomuustietoinstituutti/tilastot-ja-julkaisut/otin-liikennevahinkotilasto.
 - Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. 2024. Varhaiskasvatus. https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Varhaiskasvatus%20-%20lapset%20-%20maakunta.xlsb.
 - Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. 2024. Vapaa sivistystyö. <https://vipunen.fi/fi-fi/vapaa-sivistystyo>.
 - Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. 2024. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Pohjois-Karjalassa, strategiset painopisteet vuosille 2025–2028. <https://pohjois-karjala.fi/wp-content/uploads/2024/05/216-Hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistaminen-Pohjois-Karjalassa.pdf>
 - Sotkanet. www.sotkanet.fi
 - Suomen Nuorisotyön tilastot. <https://nuorisotilastot.fi/1131/visualisoinnit/kuntien-nuorisotyö/>.
 - Suomen Ympäristökeskus SYKE. 2020. Primääristen pienhiukkasten päästöt. Data: https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kartat_ja_tilastot/Ilman_epapuhtauksien_paastot
 - TEAvisari (THL): <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tulokset>
 - Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2023. Kunnan hyvinvointikertomus. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus>
 - Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2024. Kouluterveyskyselyn tulokset. <https://public.tableau.com/app/profile/.kouluterveyskysely/viz/Lastenjanuortenterveysjahyvinvointi/Navigointisivu>
 - Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2024. Kansallinen terveysindeksi 2020–2022. <https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/sairastavuus-ja-tapaturmat/kansallinen-terveysindeksi>
 - Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2023. osallisuuden edistäjän opas. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146717/URN_ISBN_978-952-408-088-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
 - Tilastokeskus. 2022. Kulttuurin alueellinen saatavuus. https://pxhopea2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/kulttuuritilasto/html/suom0012.htm
 - Työ- ja elinkeinoministeriö. 2024. "Kotoutumisen indikaattorit" -tietokanta. <https://kototietokanta.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kotoutumisenindikaattorit>